

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

**KARDEŞLİK DERGİSİ (1961-1976) BAĞLAMINDA IRAK TÜRKMEN
TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ**

Ayver KAREEM

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KARDEŞLİK DERGİŐİ (1961-1976) BAĞLAMINDA IRAK TÜRKMEN TÜRKCESİ
ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ

Ayver KAREEM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

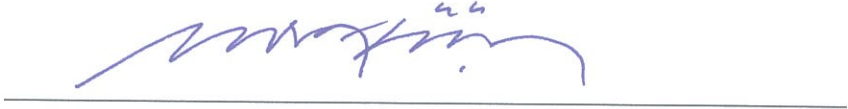
Ayver Kareem tarafından hazırlanan “Kardeşlik Dergisi (1961-1976) Bağlamında Irak Türkmen Türkçesi Atasözleri ve Deyimleri” başlıklı bu çalışma 18/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN (Başkan)

Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN (Danışman)

Doç. Dr. Murat KÜÇÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18 /06 /2018

Ayver KAREEM

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin.....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

18 /06/2018

Ayver KAREEM

ETİK BEYANI

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ayver KAREEM

ÖN SÖZ

Atasözleri ve deyimler; özgünlüğü, anlam zenginliği, tesiri ve kullanımındaki serbestliği ile folklorun diğer türlerinden ayrılmaktadır. Bu bakımdan Irak Türkmen atasözlerinin bilimsel olarak incelenmesi Türkmen folklor araştırmalarının durumuna bağlıdır. Türkmen atasözlerinin özellikleri, teması, muhtevası, üslubu ve tasnifi ile ilgili belli başlı çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu tez çalışmasında Irak Türkmen atasözlerini araştırarak anlam bakımından Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıp günümüzdeki nesillere bunların bizim için dedelerimizden kalan zengin birer miras olduğu aktarılması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bilindiği gibi atasözleri ve deyimlerin tarihi oldukça eskidir. Ancak günümüzde genç kesim tarafından daha az kullanılmakta olması atasözleri ve deyimlerin belgelenmesini daha da gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamızda Türkmen kültürü, atasözleri ve deyimleri açısından önemli bir kaynak olma niteliği taşıyan Kardeşlik Dergisi seçilmiştir. Bunun sebebi, çalışmamızda yer alan atasözü ve deyimlerin Kardeşlik Dergisinin haricinde bugün Türkmen Türkçesi ile yazılmış herhangi bir kaynakta yer almamasıdır. Bu sebeple çalışmamızda Kardeşlik Dergisinin kullanılması bilinçli yapılan bir tercihtir.

Kardeşlik Dergisi, hem Arapça hem Türkçe çıkmaktadır. Türkçe yazılan kısımları Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılmıştır. Bu nedenle tez çalışmamıza konu olan atasözü ve deyimlerin, Latin harflerine çeviri yazımı yapılmıştır. Çeviri yazı yapılırken tüm atasözü ve deyimlerdeki ortak yazım kurallarına bağlı kalınmıştır.

Çalışmamızın genelinde ve sözlük bölümünde alfabetik sıralama yöntemi kullanılmıştır.

Bunun yanında Kardeşlik Dergisinin farklı sayılarında tekrarlanmış olan atasözü ve deyimler, geçtikleri sayılar belirtilerek yanyana verilmiştir. Böylece atasözleri ve deyimlerin zaman içerisinde değişip değişmediği okuyucuya sunulmuştur.

Türkmen atasözleri ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde 2006 yılında Rasheed Ali Hassan'ın *Irak Türkmen Atasözleri Üzerine Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezi göze çarpmaktadır. Tezde genel olarak Irak Türkmenlerinin atasözleri verilmiş ve

incelenmiştir fakat söz konusu çalışmada bizim çalışmamızda yer alan Kardeşlik Dergisindeki atasözü ve deyimlerin yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmamız, Irak Türkmenlerinin atasözü ve deyimleri alanında yeni veriler içermektedir.

Tezimi hazırlarken bana hem maddi hemde manevi yaşadığım bütün zorluklara rağmen eğitim hayatım boyunca beni destekleyip ve yardımını esirgemeyen sevgili Annem, Adalat Muhammed, babam Abbas Karaam'a, sonsuz teşekkür ederim.

Bana her zaman ışık tutan değerli hocam Prof. Dr. Nesrin Bayraktar Erten'e ve ders döneminde bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan beni her konuda aydınlatan Sayın hocalarım Prof.Dr. Şükrü Halûk Akalın, Yrd.Doç. Dr. Fatma Binnur Erdağı Doğuer'e, çok teşekkür ederim.

Bu tezin hazırlanmasında bana yol gösteren, bilgilerini, kaynaklarını ve zamanını benimle paylaşan çok değerli Türk ve Türkmen hocalarım sayın Şemsettin Küzeçi, sayın Mustafa Kayhan'a, tezimin, özellikle bazı bilemediğim atasözlerinin anlam açıklamasında bana yardımcı olan, değerli avukat Habib Hürmüzlü'ye hakkını ödemeyeceğim değerli dostum kardeşim Merve Tuğçe Gökçe'ye birçok konuda manevi yardımı dokunan dostum Muhammed Quabiz'a her konuda fikir almak için kendisine başvurabildiğim hocam Mustafa Samet Kumanlı'ya ve son olarak arkadaşım Vildan Çakmak'a sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

KAREEM, Ayver. *Kardeşlik Dergisi (1961-1976) Bağlamında Irak Türkmen Türkçesi Atasözleri ve Deyimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Atasözleri ve deyimler; her milletin kültürünün en önemli unsurlarından biridir. Nitekim atasözleri ve deyimler, o milletin yaşadığı tecrübeleri, bakış açısını ve düşüncelerini yansıtır. Türkmenler ve Türkler, asırlarla ifade edilebilecek ortak bir tarihe sahiptirler. Atasözleri ve deyimler; sosyal, ekonomik, kültürel değerleri yansıtır. Kuşkusuz, her halkın kendine özgü atasözleri ve deyimleri vardır. Aynı zamanda başka halklarla, hem anlam hem de kullanım durumları benzeyen hatta aynı olan atasözleri ve deyimler de mevcuttur. Birbirine benzeyen bu atasözleri ve deyimlerin yanı sıra Talefer lehçesi ve dünyadaki atasözleri, Irak Türkmen Edebiyatı'nın çok zengin ve önemli birikimine sahip olan Kardeşlik Dergisinde görülmektedir. Irak'ın başkenti Bağdat'ta Kardeşlik Ocağı tarafından 1961 yılında yayın hayatına geçirilirken Kardeşlik Dergisi, iki bölümden oluşmaktadır, Türk ve Irak Türkmen Edebiyatı için önem arz eden bu atasözü ve deyimlerin başka herhangi bir kitapta yer almadığı görülmüştür. Bu tez çalışmasında 1961-1976 yılları arasında çıkan ve günümüzde de yayın hayatına devam eden Kardeşlik Dergisinde bulunan atasözü ve deyimler incelenmiştir. Bu çalışma üç ana başlık altında toplanmıştır. Birinci bölümde Türkmençe ve Türkçede paralel olan-olmayan atasözleri ile Talefer lehçesi ve dünya atasözleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise deyimler incelenmiş ve bu deyimler Türkçede karşılığı olan ve olmayanlar olarak ayrılmıştır. Tezin son bölümünde ise atasözleri ve deyimlerde bulunan Türkmençe sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını veren bir sözlükçe yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler

Atsözleri, Deyimler, Kardeşlik Dergisi, Türkmen Türkçesi

ABSTRACT

KAREEM, Ayver. *Idioms and Proverbs of Iraqi Turkmen Turkish in the context of Kardeşlik Dergisi(Magazine) 1961-1976*, Master Thesis, Ankara, 2018.

Idioms and proverbs are one of the most important elements of every nation's culture. Indeed, idioms and proverbs reflect the ideas and thoughts of people. As it is known that Turkmen and Turks have a common history and experiences of being together throughout centuries. Idioms and proverbs reflect social, economic and cultural values. Of course, every people have their own particular Idioms and proverbs according to their culture. Meanwhile, there are also idioms and proverbs that are similar to other peoples, both in terms of meaning as well as their use. Similar Idioms and proverbs as well Telafer dialects and the idioms of the world are seen in the Kardeşlik Dergisi (Magazine) which played a great role in Iraqi Turkmen literatures. The Kardeşlik Dergisi (Magazine) consisting of two parts, was published in Baghdad by Kardeşlik Ocağı (Organization) in 1961. It is seen that the idioms and proverbs which have a great importance for Turkish and Iraqi Turkmen literature are not available in any books. The idioms and proverbs of the Kardeşlik Dergisi (Magazine), which were published between 1961-1976 and still publishing, have been examined in this study. This study is organized under three main headings. In the first part, parallel and not parallel proverbs in Turkmen and Turkish were examined with Telafer dialect and world proverbs. In the second part, the idioms are examined and divided according to their equivalent in Turkish or not. In the last part of this study, the idioms and proverbs which are found in the counterpart of Turkmen words as well Turkish is taken place in a dictionary.

Key words

Idioms, Proverbs, Kardeşlik Magazine, Turkmen, Turkish

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYANI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	17
KARDEŞLİK DERGİSİNDE ATASÖZLERİ	17
1.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLAN ATASÖZLERİ	17
1.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLMAYAN	38
1.3. DİĞER ATASÖZLERİ	46
2. BÖLÜM	53
KARDEŞLİK DERGİSİNDE DEYİMLER	53
2.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLAN DEYİMLER	56
2.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLMAYAN DEYİMLER.....	68
3.BÖLÜM	71
SÖZLÜKÇE	71
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
EKLER	92
EK 1: KARDEŞLİK DERGİSİNİN KAPAK SAYFASI.....	92
EK 2: KARDEŞLİK DERGİSİNDEKİ ATASÖZLERİ İÇİN SAYFA ÖRNEĞİ	93
EK 3: TEZ ORIJINALLIK BELGESİ	94
EK 4: ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU.....	96

GİRİŞ

Atasözleri ve deyimler, kültürel birikimlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan ürünlerdir. Türk toplulukları, tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamlarını sürdürmüş olsa da ortak bir kültürel birikime sahiptir. Bu birikimin ortaya konulması için özellikle atasözleri ve deyimler gibi sözlü kültür ürünlerinin karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin köklü bir yayın organı olan Kardeşlik Dergisinin 1961 ve 1976 yılları arasında yayınlanmış toplam 192 sayısındaki “Folklor Araştırmaları” başlığı altında toplanan atasözleri ve deyimler derlenerek Latin harflerine aktarılmış ve Türkiye Türkçesine ait kaynaklarla¹ karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ise öncelikle Irak Türkmenlerinin tarihinden bahsedilecek; ardından Kardeşlik Dergisi hakkında bilgi verilecek ve son olarak atasözleri ve deyimlerin kültür açısından önemi üzerinde durulacaktır.

Irak Türkleri, “Türkmenler” ya da “Kerkük Türkleri” adlarıyla da anılır ve Irak’taki Kürtler ve Araplardan sonra en büyük üçüncü etnik grubu oluşturur. Bugün yaşadıkları şehir ve bucaklara dair var olan bütün veriler ele alındığında Türkmen nüfusunun 2,5-3 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Irak Türklerinin Irak nüfusunun %10’unu oluşturdukları düşünülse de daha eski hesaplamalara göre bu rakam %14-%16 civarındadır. Irak Türkleri, yoğun olarak Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye şehirlerinde ve çevrelerinde yaşamaktadırlar. Irak Türkleri; kuzeyden güneye, batıdan doğuya Irak topraklarının hemen hemen her yerinde kültürel miraslarını koruyarak Türk varlığını önemli bir güçle temsil etmektedirler. Türkmenler, Türk dillerinden Azeri diline yakın olan Türkmenceyi konuşmaktadırlar. Irak Türkmenleri, Irak’a 1516 yılında Osmanlı Devleti’nden önce yerleşmişlerdir ve onlardan Müslüman olanlarının %60’ı Sünni, %40’ı Şii mezhebine mensuptur. Ancak Kerkük’te (Gala Kavar) Hristiyan Türkmenlerine de rastlamak mümkündür (Albayati Z. J. ve vd., 2015).

“Türkmen sözcüğü, Selçuklu Devleti sonrasında Anadolu ve Irak’a yerleşen, daha sonra Irak’ı vatan olarak benimseyen Türk boylarından gelmektedir. Tarihçiler, Türkmen

¹ Albayrak, Nurettin (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Yurtbaşı, Metin (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Barış Matbaası.
Yurtbaşı, Metin (2013). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Ofset Matbaası.
Vasfi, İhsan S (2001). *Irak Türklerin’de deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: Özener Matbaası.

kelimesinin anlamı konusunda belirli bir görüş birliğine varamamışlardır. Bununla birlikte Türkmenlerin Türk boylarından biri olduğu hususunda ortak bir fikir etrafında birleşmişlerdir. Bildiğimiz kadarı ile Türkmen kelimesi, Herth'in Alman Baverya İlimler Akademisi Kongresinde işaret ettiği gibi, ilk olarak 8.yüzyılda, Tong –tin Ansiklopedisi'nde Çince yazılışı ile Tokumenk şeklinde geçmektedir. Mukaddesi'nin eserinde, coğrafya literatüründe (El-Mektebe el- Coğrafiyye, cilt3, s.274 vd.) ilk olarak Türkmen kelimesi zikredilmişse de kelimenin anlamı belirtilmemiştir. Ancak Kaşgarlı Mahmut'un da işaret ettiği gibi bu isim, Oğuzlardan başka Karluklara da verilmiştir. Fars tarihçiler ise Türkmen adını hicri 5.yüzyıl (11.yüzyıl)dan beri Gerdizi'nin eserlerindeki gibi Farsça çoğul yaparak “Türkmanan” şeklinde kullanmışlardır. Ebul-Fazl el-Beyhaki de Türkmen kelimesini, Oğuz-Arapça Ghez-karşılığında kullanmıştır. Rus şarkiyatçı Barthold'a göre, Türkmen kelimesinin aslı ve kaynağı hâlâ bilinmemektedir. Zaten bu konu araştırmacı ve tarihçilerin kararsızlığından da belli olmaktadır. Türkmen kelimesinin kökenini ve anlamını tarihi kaynaklara dayanarak açıklayan ve önem arz eden bazı görüşler şu şekildedir:

1. Bazı tarihçilere göre; "Türkmen" deyimini, "Türk" ve Farsça “Manend” sözcüklerinin birleşmesi ile "Türk'e benzer" manasına gelen "Türkmanend"den doğmuştur. Bu görüşü benimseyenlere göre Müslümanlığı kabul eden Türkler bu ad ile anılmışlardır. Dorblue'nun ileri sürdüğü düşünceye göre Horasan yakınlarına göç ederek yerleşen Oğuz Han'a mensup boylar kendilerine mahsus lehçelerini korumuşlardır. Bu nedenle Horasanlılar, kendilerine “Türkmanend=Türk'e benzer” adını vermişlerdir.

2. Prof. Dr. Faruk Sümer'in de benimsediği bir diğer görüşe göre Türkmen adı, 11. yüzyıldan başlayarak İslam ülkeleri ile ticari ilişkiler kurulması sonucunda, çoğunlukla İslam dinine giren Oğuz boylarına verilmiştir. Bu tarihten itibaren iki yüzyıl sonra “Türkmen” kelimesi “Oğuz” kelimesinin yerini alacak ve bu şekilde yayılacaktır. Tarihçi Yılmaz Öztuna'ya göre, Türkmen adı Müslümanlar tarafından “İslamiyet'i kabul eden Türkler” anlamında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak 11. yüzyıldan itibaren Türkmen adı Oğuz kelimesi ile eş anlamda kullanılmış ve bu ad Oğuz boylarının göçebe olanlarına verilmiştir.

3. İbn-i Kesir ve Mehmet Neşri gibi yazarlara göre ise Türkmen sözcüğü “Türk” ve “İman” kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmuş birleşik bir kelimedir.
4. Ebul-Fida’ya göre Horasan’ın Maverâünnehir bölgesinde yaşayan Müslüman Türklere Türkmen denilmiştir. İslam dinini benimseyen bu Türkler, yaşadıkları bölgedeki Arap ve henüz Müslüman olmamış Türkler arasında tercümanlık yapmakla tanındıkları için “Tercüman” adı verilmiştir. “Tercüman” kelimesi de zamanla “Türkman” biçimine dönüşmüştür.
5. Deguignes’ye göre İran, Suriye ve Anadolu’yu ele geçiren Selçuklu Türkleri ve Türk beyliklerinin yanında Kumanlar da bulunuyordu. Kıpçak bölgesinden gelen Kumanlar iki bölüğe ayrılmışlardır. Bunlardan bir bölümü Horasan sınırına dayanan Maverâünnehir bölgesine ve İslam imparatorluğu ile Erminya’ya yayılmışlardır. Arap tarihçilerinin “Ğuz” dediği diğer bölümü oluşturan Uzlar ise Avrupa’ya doğru yönelmişlerdir. Deguignes’ya göre Türkuman (sonradan Türkmen’e dönüşmüştür) kelimesi adı geçen Kuman boyundan gelmiştir.
6. Necip Asım ise Türkmen sözünü, Türk insanı veya Türk savaşçısını ifade eden Türk + Man sözcüklerinden oluştuğunu ileri sürmüştür.
7. Önem kazanan diğer bir görüş ise J. Deny tarafından ileri sürülmüştür. Türk gramerine dayanarak ele aldığı bu görüşte “men” veya “man” takısının yücelik, ululuk veya sonsuz çoğunluğu ifade ettiği üzerinde durmuştur. Kısacası birleşik kelime olan “Türkmen” in asıl veya saf kan Türk’ü ifade ettiğini savunmuştur.
8. Benzer bir görüşü de Türk yazarlarından Hüseyin Hüsamettin ileri sürmüştür. Ona göre “man” eki yücelik veya büyüklüğü ifade eder. Böylece yazara göre “Türkmen” sözcüğü büyük veya yüce Türk anlamına gelmektedir.
9. “Osmanlı Türkiye’si” adlı eserinde Claude Cahen, Türkmen kelimesinin Türklerin İslamlaşma döneminde ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Cahen’a göre Müslüman olan göçebe Türkleri, Müslüman olmayan ve yerleşik düzende yaşayan diğer Türklerden

ayırt edebilmek için “Türkmen” sözcüğüne başvurulduğunu söylemektedir. Özetle, “Türkmen” adı, Orta Doğu, Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan Oğuzlara verilen isimdir.

“Türkmenlerin Irak’taki varlığını Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilendiren birçok düşüncenin aksine, Türkmenler Osmanlılardan çok daha önce Irak’a yerleşmişlerdir. Sümerce ve Türkçedeki benzerliklerden yola çıkacak olursak, iki dilde benzer 600 civarında kelime bulunmaktadır–milattan önce 5000 yılında Orta Asya’dan göçüp gelen ve Dicle Nehri etrafına yerleşen Sümerlilerin aslen Türkmenlerin ataları olabileceğine dikkat çeken araştırmalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Moğol Türkleri ve Sümerliler arasında ortak bulgular elde edilmiş ve iki ırkın kafatası yapılarının benzer olduklarına ulaşılmıştır.

Türkmenler, atalarından kalan toprakları büyük bir göçle terk etmemiş, uzun zaman içerisinde art arda gelen dalgalar halinde bu topraklardan ayrılmışlardır. Ve bu göçler sonunda Orta Doğu’ya yerleşmişlerdir. “İki İşgal Arasında Irak Tarihi” (Iraqi History between Two Occupations) adlı kitabında Abbas Al Azwai, Türkmenistan’dan gelen Türkmenlerin Horasan’da (İran) ikamet ettiklerini ve buradan dünyanın çeşitli bölgelerine göç ettiklerini yazmıştır.

Rus tarihçi Bartold “Orta Asya’daki Türklerin Tarihi” (History of Turk in Central Asia) adlı kitabında Türkmenlerin; Akaz, Al Karlok, Al Tokaz ve Alguz adında dört grup ulustan oluşan ve Hazar Denizi’nden Çin Sınırı’na kadar uzanan topraklarda yaşayan topluluklar olduğunu iddia etmiştir. Bu topluluklar, Selçuklu ve Osmanlı Tarihinin en büyük iki imparatorluğunu oluşturmuşlardır. Irak Türkleri, Ömer Bin Hattab’ın halifelik döneminde ise Irak işgalinin farklı aşamalarında göç etmişlerdir. Diğer araştırmalara göre, Ammuyiat döneminde 2.000 Türkmen savaşçı Irak’a gelmiş ve bu durum Abbasiler döneminde artarak devam etmiştir. Türkmenler, dokuz yüz asırlık süre içinde altı Türkmen ülkesi kurmuşlardır. Irak Türkleri bu topraklarda Araplar ve diğer milletler ile birlikte uyum içinde yaşamışlardır (Kerkuklu, M. S. 2007).

Kerkük Türkleri, Oğuzların Bozok kolunun Bayat boyundandır. Bayatların Irak’a gelişleri hakkında çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte bazı kaynaklardan alınan bilgilere göre 11.yüzyıldan itibaren Bayatlar, Irak’a yerleşmişlerdir. Bayatlar bu göç

esnasında farklı ülke halkları ile etkileşimde bulunmuşlardır. Kerkük 12. yy'da Erbil atabeyleri arazisinde bulunuyordu. Bayat beyliğinin adı ilk defa 1231 hadiseleri sırasında geçmektedir. Aynı zamanda Irak'ın fethi tamamlanınca Kerkük de Osmanlı yönetimine geçmiştir. Irak Türkleri; Irak'ta Büyük Selçuklu Devleti (1118-1194), Musul Atabeyi Hanedanlığı (1127-1233), Erbil Atabeyi Hanedanlığı (1144-1470), Kerkük Türkmen Hanedanlığı (1230), Karakoyunlular (1411-1470) ve Akkoyunlular (1470-1508) gibi birçok Türkmen devleti kurdular.

“Irak Türklerinin büyük bir bölümü Oğuz boylarına mensuptur ve Irak'ın kuzeybatısındaki Telafer'den, güneydoğusundaki Mendeli'ye kadar tek bir hat üzerinde yerleşmişlerdir. Irak'taki en büyük Türk şehri Kerkük'tür. Bu yönüyle Irak'taki Türk varlığının sembolü olan şehirdir. Irak'ta bulunan diğer Türk yerleşim yerlerinden bazıları da Tuzhurmatı, Telâfer, Hanekin, Altunköprü, Kifri ve Erbil'dir. Türkmenler aslen Orta Asya'dan gelen Oğuz boylarının torunlarıdır. El-Maroozi tarafından belirtilen bir diğer sav ise, Oğuzlar iki ana kola ayrılmışlardır: Birinci kol şehre, diğeri ise düzlük otlaklara yerleşmişlerdir ve İslamiyet'i kabul eden Oğuz boyları Türkmen olarak adlandırılmışlardır. “(Saatçi.S.2003).

“Türkmenler, Irak'ta yüzyıllarca yaşamış ve Irak halkının bölünmez bir parçası hâline gelmiştir. Türkmenler, halkın birliğini ve beraberliğini yurdun bütünlüğünü korumak için her türlü fedakârlığı yapmış bir millettir. Bunun yanı sıra bilim, kültür, edebiyat ve güzel sanatlardan oluşan zengin bir miras sağlamış, edebiyat ve kültür alanında Fuzuli, Ahdi, Nevresi, Kadim gibi şahsiyetleri yetiştirmiştir. Bu nedenle dil ve kültür doğal olarak gelişip canlılığını sürdürmektedir, çünkü dil uygarlığın temeli ve insanlığın varlık sebebidir.

Irak Türkmenlerinde şehirler, köyler, kasabalar, hatta mahalleler arasında çeşitli ağız farklılıkları görülmektedir. Farklı dönemlerde bölgeye göç edip yerleşen boylar arasında da ağız farklılıkları vardır. Bu durumu göz önünde bulundurarak bölgede ağız bütünlüğü sağlanamamıştır diyebiliriz. Baktığımızda Türkmenlerin kendine has ağız ile konuşmasının yanı sıra, coğrafi ve politik nedenlerden dolayı Arapça ve Farsça sözcüklerden oldukça fazla etkilendiği görülmektedir. Irak Türk ağzının, Türkiye Türkçesinden ziyade Azerbaycan Türkçesine daha yakın olduğu bilinmektedir. Diğer

Türk topluluklarına göre Irak Türklerinin konuşma dili ve yazı dili arasında oldukça değişik özellikler ortaya çıkmaktadır, bu değişiklikler 1958 yılından sonra kendini açık şekilde göstermiştir. Yazı ve basında Osmanlı alfabesine sadık kalınmış, zamanla yabancı sözcüklerden arınıp Türkiye Türkçesini tamamıyla kullanmışlardır (Küçük, M. 2004). “Irak’taki Türkler Türkçe yönünden iki ana kaynaktan beslenmektedirler: birinci ve en önemli olanı konuşma dilidir. Yani yaşayan dil dediğimiz, yöre ağızıdır. Kerkük, Erbil ve diğer Türkmen yerleşim bölgelerinde konuşulan yöre ağızlarını, genel olarak Azerbaycan ağızına dâhil etmek mümkündür. Anadilini öğrenip yaygınlaştırmak her Türkmenin kendi sorumluluğundadır. Bunun yanı sıra Türkmenlerin kültürünü, halk edebiyatını, dünya görüşünü, kimliğini ve etnik bilincini günümüze kadar getiren ve bunları ayakta tutan, canlılığını koruyan ve yaşatan dil işte böyle güçlü bir dildir. Kerkük’te zorunlu olan Arapça eğitimi, Türkçe konuşma dilinin zayıflmasına ve hatta kuşaktan kuşağa bozulmasına neden olmaktadır. Nitekim hiçbir eğitim görmemiş ve bu sebeple Arapçadan etkilenmemiş halk kesiminin konuştuğu dil eski Türkçedir. Yazı dilinde ise Arapça, Türkçe’nin beslendiği diğer bir dil kaynağını oluşturur. Bu nedenle yalnızca konuşma dili olarak yaşayan Türk ağızları yazı dilinde yerini Arapçaya bırakmıştır. Irak Türklerinin Türkiye’de başlayan dildeki sadeleşme hareketini biraz geriden ve ağır olsa da takip ettiği görülmektedir. Bu takip, 1975 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra Türkmenler, Bağdat yönetimi tarafından kısıp alınınca Türkçe kökenli her türlü olanaklardan, hatta basından bile mahrum bırakılmışlardır. Türkçe yazılı kaynaklara hasret kalan Türkmenler ellerinde bulundurdıkları literatürler ile kendi kendilerine yetme çabasına girmişlerdir. Yalnızca Türkiye radyolarının yayınlarından yararlanmak zorunda kalmışlardır” (Saatçi, S. 1996).

“Kardeşlik Dergisi”, Irak Türkleri için ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Kardeşlik, Mayıs 1961’de, Bağdat’ta, aylık bir edebiyat ve kültür dergisi olarak yayın hayatına giriş yapmıştır.

48-56 sayfa arasında çıkan bu derginin dili Arapça ve Türkçedir (Türkiye Türkçesi). Ancak Irak Türkleri o yıllarda Türkçeyi Arap alfabesini kullanarak yazıyordu bu nedenle de derginin Türkçe kısmı eski yazılıdır. Bununla birlikte, Temmuz 1964 /Ağustos 1971 tarihlerindeki sayılarda, Arap harfleri ile yazılmış Türkçe sayfaların yanında Latin harfli sayfalar da yer almaktaydı. Derginin ön kapağında eski yazıyla

“Kardeşlik” ibaresi küçük punto ile yazılırken “Kardeşlik” anlamındaki Arapça الاخاء (El-Ehâ') kelimesi daha büyük punto ile yazılmıştır.

Arka kapakta bazen boş bırakılmış bir sayfa, bazen Irak Türklerinin yaşadıkları yerleşim yerlerini gösteren bir fotoğraf bazen de Irak Türklerinin önemli şahsiyetlerinden birinin fotoğrafı yer almaktaydı. Irak Türkleri, her ne kadar yazı dilinde Türkiye Türkçesini kullansalar da derginin idare heyeti derginin adını yerli ağızlardaki telaffuzla “Kardeşlik” olarak belirlemiştir. Derginin adındaki bu anlam Irak’taki etnik kökenlerin kardeşliğine atıfta bulunmaktadır. Kardeşlik, Irak Türklerinin en uzun soluklu ve en kapsayıcı basın organı olmuştur. Dergide bir taraftan Türk dili, Türk tarihi, Irak Türklerinin folklor ve edebiyatına dair bilgiler içeren makaleler, araştırmalar ve yazı dizileri yayınlanmış; bir taraftan da haber, duyuru ve ilanlarla Irak’taki Türk toplumunun sosyal iletişimi kurulmaya çalışılmıştır (Kardeşlik, 2012: 271-272).

“Bağdat’taki Irak Türk aydınları hem sosyal örgütlenmeye hem de seslerini duyurma çabası içerisine girdiler. Böylece Türkmen Kardeşlik Ocağı’nı kurdular ve ardından Kardeşlik dergisini çıkarmaya başladılar. Kardeşlik dergisi, 7 Mayıs 1960’ta Irak İç İşleri Bakanlığınca verilen izinle kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı, Irak Türklerinin Osmanlı yönetimi sonrasında kurduğu en ciddi sivil ve demokratik örgüttür. Ocak, Irak Türklerinin karşılaştığı bütün meselelerini ciddiyetle ele almış ve takipçisi olmuştur. Bu kurum, Bağdat’ta öğrenci yurdu işleterek yükseköğrenim çağındaki Türk öğrencilerinin barınma sorununa çözüm getirmiş, diğer taraftan da geniş bir kütüphane kurmuş; İngilizce, Türkçe kurslar açarak Irak Türklerinin bu kültür çatısı altında toplanmasını sağlamıştır. “Türkmen Kardeşlik Ocağı” Irak’taki Türk varlığını bir çatı altında toplaması sebebiyle bu durumu bizlere sosyal bir atılım örneği olarak göstermektedir.” “Kardeşlik dergisi de Irak Türklüğünün ortak çalışması, ortak bir sesi olma iddiasını taşıyordu. O kadar ki Ocak’ın üyeleri ve dergi çalışanları Irak Türklerinin yaşadığı birçok bölgeden bir araya gelmişlerdi. Örneğin, Ocak’ın kurucu üyelerinden Merdan Ali, Şakir Sabir Zabit-Kerkük’ten; Abdulkadir Süleyman Hanekin, Yasin Abdülkerim-Telafer’den; Celal Aziz Nakip ise Altunköprü doğumludur. Dergide yalnızca Irak Türk’ü yazarlarının yazıları yayınlanmamış, aynı zamanda Türkiye’den önemli şair ve yazarların da eserlerine yer verilmiştir.

Kardeşlik'te eserlerine yer verilen Azerbaycan ve Türkiye Türkü yazarlardan bazıları şunlardır: Ziya Gökalp, Namık Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halide Nusret Zorlutuna, Cahit Sıtkı Tarancı, Behçet Kemal Çağlar, Ziya Osman Saba, Abdalbaki Gölpınarlı, Sabahattin Topuzoğlu, İbrahim Kafesoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Abbas Zamanov, Faruk Sümer, Resul Rıza, M. Hüseyin Tahmasıp, Mirza Ali Ekber... Kardeşlik dergisi, 1961-1976 yılları arasındaki koleksiyonun birinci sayısında kendini “Aylık Edebî ve Kültürel Dergi” şeklinde bildirmiş, sonraki sayılarında ise Türkçe logonun altında “Aylık Edebiyat Dergisi” ibaresi yazılmıştır. 1999 Ocak ayından itibaren İstanbul'da yayınlanmaya başlayan Kardeşlik nüshalarında logonun altında Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi, Bağdat'ta 2003 sonrasında Yayınlanmaya başlayan dergi sayılarında ise derginin içeriği hakkında şu bilgiler verilmektedir (Saatçi, Ö. 2011).

Kardeşlik ilk sayısından itibaren Irak Türklerinin dil, tarih, folklor, edebiyat, kültür ve sanat ürünlerinin sergilendiği, çeşitli makalelerin ve diğer edebî türlerin yazılarının yer aldığı yayın olmuştur. Dergide ayrıca çeşitli ilanlar, okuyucuların gönderdiği mektupların bulunduğu köşeler, amatör yazarların edebî ürünlerinin sergilendiği köşeler ve Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın faaliyetlerinden bahsedilen haber köşeleri de yer almıştır. Derginin özellikle 1961-1976 yılları arasındaki içeriği üzerinde durmakta fayda vardır. Kuşkusuz Kardeşlik'in Irak Türkleri için önemi kendi dilleriyle yayınlanan bir süreli yayın organı olmasıdır. Derginin Arapça sayfalarına mecburi olarak yer verilmiş olsa da bunun ötesinde Türkçe sayfalar okuyucu için kitle iletişiminin en üst seviyede gerçekleştiği bir bölüm olarak nitelendirilmiştir. Irak Türkleri o tarihlerde Türkçe eğitim alamamışlardı ve de bugünkü gibi Türkiye'nin sahip olduğu kitle iletişim araçlarını takip edemiyorlardı. Bu durumda dahi dergide, kendi şairlerinin şiirlerini okumak, kendi yazarlarının yazılarına veya kendi anonim halk edebiyatı eserlerine tanık olmak, ana dilleriyle okumak atalarının seslerini adeta gönüllerine işliyordu. Okuyucu kitlesindeki bu duyarlılık, dergide yalnızca edebiyat yazılarına değil, dil yazılarına da yer verilmesi gereğini arz ediyordu. Kardeşlik'te en çok yazısı bulunan bir önemli isim de şüphesiz Ata Terzibaşı'dır. Terzibaşı, “Dil Sürçmeleri” başlığını verdiği köşesinde gerek Irak Türkleri'nin yerli ağızları konusunda gerek Türkiye Türkçesini ilgilendiren konularda

çeşitli görüşlerini bildiriyor, dil hatalarına dikkat çekiyor, böylece okuyucuda sağlam bir ana dil bilinci oluşturma hedefini öngörüyordu.

Irak'ın resmî dilinin Arapça olması sebebiyle Kardeşlik'in bir kısmının Arapça basılması mecburi bir adım olarak atılmıştır. Bunun yanı sıra, Irak'ın çoğunluk nüfusu olan Arapların Türkler ile sürdürdüğü kardeşlik bağının güçlendirilmesi hedeflenmiş, Arap halkına daha iyi hitap edebilmek için, Arapça yazılara yer verilmiştir. Ayrıca, Irak'ta 1937'den sonra Türkçe eğitimi hiçbir şekilde yapılamadığından, Irak Türkleri'nin tek yazılı anlatım aracı Arapça ile sağlanmıştır. Hatta Vahdettin Bahattin, Kahtan Hürmüzlü, Fehmi Arap gibi bazı Irak Türk'ü yazar ve şairler eserlerini Arapça yazmayı tercih ediyorlardı.

Bu durumun doğal sonucu olarak Kardeşlik, Irak dışındaki Arap ülkelerinin vatandaşları tarafından da okunabilir bir hâl alıyordu. Böylelikle Kardeşlik'in bazı sayfalarının Arapça basılması okuyucu sayısının artmasına imkân sağlamıştır. Kardeşlik'in Arapça bölümünde, kalemi güçlü pek çok Arap yazarının yazılarına yer verilmesiyle derginin yayın kalitesi arttırılmıştır. Dergide yazı yazan başlıca Arap yazarları şunlardır: Salih Cevdet, Mustafa Cevad, , İnad Gazvan, Hüseyin Mucib El-Mısri, Safa Hulusi, Muhsin Cemaleddin, Yusuf İzzeddin, Nasır El-Hani, Hilal Naci, Hıdır Abbas El-Salihi İbrahim Muhammed Neca, Meşkur El-Esedî, Mir Basri, Cafer El-Halili, , Fahri Naci El-Haris... Dergide Arapça yazan Irak Türk'ü yazar ve şairler ise şu isimlerden oluşmaktaydı: Ata Terzibaşı, Habib Hürmüzlü, Vahdettin Bahattin, Hüsam Köprülü, İbrahim Dakuklu, Cemal İzzettin, Şemsettin Tahir Hancı, Erşat Hürmüzlü, Mehmet Merdan, Selahattin Hürmüzlü, Nurettin Vaiz, Nusret Merdan, Muhammet Merdan, Kahtan Hürmüzlü, Zahit Bayatlı, Adnan Kutup, Muhammet Bayat, Muhsin Behçet, Kardeşlik dergisi yayın hayatı boyunca alfabe sorunuyla da baş etmek zorunda kalmıştır. Irak Türkleri yazılarında Türkiye Türkçesini, konuşmasında yerli ağızlarını kullanmaktaydılar. 1964-1971 yılları arasında Latin harfleriyle bazı sayfalarını yayınlatabilmişlerdir. Derginin bazı maddi sıkıntılardan dolayı ayda bir veya iki ayda bir yayınlanmak zorunda kaldığı durumlar da olmuştur. Burada da Kardeşlik ve Kardeşlik arasındaki farklılıkları görebiliriz. Nisan 2003 tarihi öncesine kadar derginin adı Arapça harfleriyle Osmanlı imlasına uygun olarak yazılıyordu. Genel olarak Türkmeneli Türklerinin ağızına daha uygun düşen “Kardeşlik” kavramı, yazılmakta ve bilinmekteydi. Bu tarihten sonra Latin

harflerinin benimsenmesi, derginin adının Türkçe bölümünün kapağında (Kardeşlik) olarak yazılmasını sağlamıştır. Ancak ne var ki 1977 yılından itibaren Türkmenlere uygulanan dayanılmaz baskılar yüzünden dikta devrik rejimi yönetiminde, ülkeyi terk ederek Türkiye’de yaşamaya başlayan aydınlarımızdan bir grubu, Kerkük Vakfı’nın da desteğiyle Ocak 1999 yılında İstanbul’da bir dergi çıkarmaya başladılar. O tarihlerde hala dikta rejimi baskısı altında çıkarılan Bağdat’taki Kardeşlik dergisine karşı duyulan bir sevgi, bir özlem ifadesi olarak, derginin adı “Kardaşlık” koyulmuştur. Bağdat’ta yayın yapan “KARDEŞLİK” ile İstanbul’da çıkarılan “KARDAŞLIK” dergileri, günümüzde hala kültür ve edebiyat aracılığıyla Türkmen davasına hizmetlerini omuz omuza özveriyle sürdüren iki güçlü yayın organıdır (Saatçi, Ö, 2011, S 21-51).

“Gerek Bağdat’ta, 1961’den beri Türkmen Kardaşlık Ocağı tarafından yayınlanan Kardaşlık (الاءاء) gerek İstanbul’da aynı adla Kerkük Vakfınca, 1999’dan bu yana yayınlanan Kardaşlık dergilerinde Irak Türklerine ait birçok dil ürünü (atasözü, deyim, bilmece, tekerleme, mâni, hoyrat, ninni, vb.) de yayınlanmıştır” (Saatçi, Ö. 2016).

“Çağlar boyunca halkın hayat tecrübelerinin birer meyvesi olan Atasözleri ve deyimler; dede ve babalarımızdan günümüze ulaşan halk edebiyatımızın en kıymetli mirasları arasında yer almaktadır. Kökleri tarihin en derin çukurluklarına gömülen bu sözler zaman boyunca insanın insanla ve insanın doğa ile iletişimi sonucunda ortaya çıkan olaylardan örnek alınmıştır. Bu yapılar kuşkusuz ki uzun bir tarih sürecinde ortaya çıkar. Ortaya çıkışındaki süreç de o milletin kültüründeki gelişmelere bağlıdır. Atasözleri ve deyimler bir milletin tarihine gelenek ve göreneklerine, inançlarına, yaşadığı coğrafyaya, zekâ seviyesine ışık tutar. Kelime haznesini geliştirmesi bakımından araştırmacılara da yol gösterici nitelikte bir önem taşır.

Toplumun sosyokültürel kıymetlerinin aktarılmasına bireylerin sosyalleşmesine katkı sağlayan atasözleri ve deyimler taşıdıkları mesajlar ve yönlendirdikleri davranışlar itibari ile ulusların kimliğinin belirlenmesine ve yaşam tarzlarının tasvir edilmesine kaynak teşkil ederler. Bu sebeple atasözleri ve deyimler, halk için birer anayasa ve yol gösterici haline gelmişlerdir. İbret, hikmet, görgü, öğüt ve ahlak derslerini kısa cümlelerle ifade ettiği için atasözleri Türk halk edebiyatının baş tacı niteliğinde sayılır. Ayrıca bu sözler eskilerin dillerinde yaşamış ve bize ulaşmıştır, halk bu sözleri

kullanmadan önce şu ibareleri söyler “Babalarımızdan kalma, eskilerin sözü”. Atasözleri ortaya çıkarken muhakkak ki çoğunun birer hikâyesi vardır ancak eski kuşakların ihmalleri birçoğunun yok olmasına, unutulmasına sebep olmuştur. Bu nedenle kayıt altına alınmayan bu miraslarımız zamanla unutulma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

“Atasözleri ve deyimler bir milletin kültüründen izler taşıyan ve kuşaktan kuşağa aktarılagelmiş özlü nasihatler içeren kalıplaşmış sözlerdir. Atasözleri ve deyimlerimiz her dilde olduğu gibi tarih içinde bir kısmı değişmelere uğrayarak çeşitli gelişim süreçlerinde unutulmuş veya şekil değiştirmiştir. Bu nedenle anonim özellik taşıyan bu gibi dil unsurlarının kayıt altına alınması önem arz etmektedir. Türk atasözlerinin yazıya geçirilme sürecini incelemek için çok eski tarihe gitmek gerekir. Türklerin ilk yazılı eserleri olarak kabul edilen metinleri olan Orhun Abidelerinde birçok atasözü yer almaktadır. Ancak bilinçli bir çalışma şeklinde atasözlerinin bir araya getirildiği ilk metin Divanı-ı Lügatut Türk’tür. Bu amaçla atasözlerinin derlendiği bir başka tarihi eser ise 15. yy’e ait Kitab-ı Atalar’dır. Tanzimat Döneminde atasözlerinin toplu halde bizlere sunan ilk eser ise Vacit Efendi’nin Durub-ı Emsal adıyla yayınladığı kitaptır (1275 Hicri). Bunun yanında Şinasi’nin Durub-ı Emsal kitabının daha yaygın olarak bilindiği görülmüştür. Bu kitapta hem atasözleri hem deyimler ile ilgili 4004 madde başı yer almıştır. Şinasi eserde her bir atasözü ve deyimın Fransızca karşılıklarını da yazarak eseri zenginleştirmiştir. Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de basılmış klasikleşen tarihi değerimizden, bugüne kadar kullanılmakta olan Ömer Asım Aksoy’un iki ciltlik atasözleri ve deyimler kitabı da bu alanda ortaya konulan önemli kaynaklardan bir tanesidir.

Irak Türkmenleri’nin deyim ve atasözü haznesinde birkaç sözlük de kayıt altına alınmıştır. Irak Türkleri arasında bu alandaki ilk eser Hicri Dede’nin 1928’te yayımlamış olduğu Yedigâr-I Hicri kitabındaki Durub-I Emsal başlığını taşıyan şiiirdir. Bir sözlük niteliğindeki yayınların en önemlileri ise Şakir Sabir Zabıt’ın Kerkük’te Hayat-ı İhtimaiyyeFolklor eseridir. (Irak Türkmenleri Ağzında Atasözleri). Zabıt, bu kitabını 1961’de yayımlamıştır. Eser, Arap harfleri ile yazılmıştır ve sözlükten çok bir mecmuayı andırır. Zabıt, 1800 kadar atasözü ve deyimlere yer verdiği kitabında alfabetik sıraya göre maddeler oluşturmuştur. 1962 de Ata Terzibaşının yayımladığı

Kerkük Eskiler Sözü kitabında 700 civarı atasözü ve deyimın bulunmasına karşın Zabıt'ın eserinden çok daha kullanışlıdır. Bu nedenle sözlük kimliğini daha çok hak etmektedir. Terzibaşı eserindeki maddeleri Arapça, Türkiye Türkçesi, Kürtçe karşılıklarıyla birlikte vermiştir. Eserde bazı maddelerin de eş anlamlılarına veya o maddenin çeşitlemesi kabul edilebilecek atasözü ve deyimlere de yer vermiştir. Kitabı zenginleştiren bir diğer husus da bazı maddelerde geçen kelimelerin anlamlarının verilmesi veya o atasözü ya da deyme konu olan hikayesinin birlikte verilmiş olmasıdır. Burada dikkat çekici bir nokta da şudur ki, Türk kaydı ile vermiş olduğu Türkiye Türkçesine ait bazı atasözleri ve deyimlerin bu günkü sözlüklerde bulunamayışındır. Diğer bir önemli şahsiyet olan İhsan Sadık Vasfî'nin “İrak Türklerin'de Deyimler ve Atasözleri” adlı kitabıdır. Eser iki bölümden oluşur. İlk bölümde atasözlerine, ikinci bölümde deyimlere yer veren ilk sözlüktür. Aynı zamanda deyimleri sadece toplamakla yetinmeyip anlamlarını da açıklamıştır. Latin harfleri ile basılan bu eseri güçlü kılan özelliklerden bir tanesi de bazı deyimlerin ve atasözlerinin ortaya çıkışını sağlayan hikayelerin de yer almasıdır.

“Örnek; Kaçanı tut, kalan malımızdır. (Fırsatı kaçırmamak için, elden çıkma ihtimali olan şeyleri önceden tutmak, anlamında söylenir.) Deyim şöyle bir hikâyeden kaynaklanmıştır: Aşağı yukarı bundan yüz yıl önce Kerkük şehrine yakın bazı köylerde yaşayan bir aşiretin efradı çok iyi niyetli, dünyadan bir şey bilmez kimselermiş kendilerine akıl hocalığı yapan yaşlı ve tecrübeli Avat Hoca adındaki şahıs da yine cahilin biriymiş. Günün birinde onlara gelen aşar ve vergi kağıdında ne yazıldığını anlamak üzere hocaya başvurmuşlar. Adam kâğıda bir bakıp tersine çevirerek “Bakın” demiş, bu kâğıtta gördüğümüz uzunlar odundur, yassılar ise tezekdir, işte hükümet sizden bunları istiyor. Onlar da istenilen nesnelerden hayvanlarına birkaç çuval yükleyerek hükümet sarayına götürmüşler. Bu akılsızca davranışlarına karşı onları gözaltına almışlar. Cezaevi memuru bunların ne derecede cahil olduklarını denemek üzere bir keseye bir miktar kuru üzümle birkaç sırsır deniler hamam böceğini doldurarak yorgun ve aç olan adamların önüne koymuş. Onlar da böceklerin hızla her yana dağıldıklarını görünce hep bir ağızdan “Kaçanı tutun kalan malımızdır” diye bağırılmışlar. Yani üzümünden önce kaçan nesneleri toplayın demek istemişlerdir. Bu hallerini gören memurlar onların ne kadar cahil ve zavallı olduklarını anlayıp hepsini

salıvermişler. Bir başka örnek olarak, “Kafın (kefen) soyan gider, kazuğ (kazık) koyan gelir” yani; sonradan gelen öncekinden beter çıkar demektir. Deyimin hikayesi ise şöyledir: Halk vakti ile ölülerin kefenini çalan bir hırsızdan kurtulmuştur. Bu kez kefeni çalmaktan başka ölüyü kazığa oturtan başka bir hırsızın gelmesi üzerine bu deyim söylenmiştir” (Vasfı, İ. S. 2001).

Bir diğer önemli isim olan Abdüllatif Benderoğlu, 1988 yılında yayımlanmış olduğu eserinde Irak Türkmen atasözlerinin Arapça, Hintçe, Fransızca, Kürtçe, Vietnamca, Rusça, Bulgarca vs. karşılıklarını da vermiştir. Kitapta 876 deyim ve atasözü kayıtlı bulunmaktadır. Bir diğer hazine ise Irak Türkmenlerinin 1961 ile 1976 yılları arasında çıkarmış oldukları “Kardaşlık Dergisi”dir. Bu sayılarda “Buket, Türkçe Deyimlerden, Folklor, Folklor Araştırmaları” gibi köşelerde uzun yıllar boyunca Irak Türkmenlerinin atasözleri ve deyimlerinden yüzlerce örnek verilmiştir” (Saatçı, Ö. 2016).

Atasözleri bir milletin varoluş sürecinde kendi kimliğini oluşturmaya kaynak teşkil eden milli bir servettir. Toplumun kültürel birikimi olan atasözleri bireylerin düşüncelerini bilgi ve birikimlerini tutum ve davranışlarını geleceğe yansıtan yol gösterici öğretilerdir. Her birey kendi ulusunun değerlerini, anadili içerisinde bulunan bu didaktik normları benimseyerek ulus bilinçini oluşturabilir. “Atasözlerinin ortaya çıkış sürecini doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarmak anlamında, atasözlerinin belli başlı özelliklerini incelemek yerinde olacaktır. Şükrü Elçin'in —Halk Edebiyatına Giriş (1986), Ömer Asım Aksoy'un —Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (1988) adlı eserlerinde atasözleri tarihsel süreç içerisinde ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Atasözleri bir takım kalıplaşmış sözlerden oluşur. Sözcükler değiştirilemez veya yerlerine eş anlamlı sözcükler getirilemez. Söz dizilişi bozulamaz. Örneğin; “Ağaç yaş iken eğilir.” Sözüdeki “yaş” kelimesi yerine “ıslak” sözcüğü getirilemez. “Ayağını yorganına göre uzat” deyiminin sözcük sırasını “Yorganına göre ayağını uzat” şeklinde değiştiremeyiz.

Atasözleri özlü sözlerdir. Çok olanı az ile anlatma sanatıdır.

Dikensiz gül olmaz

Bir elin nesi var iki elin sesi var

Çoğu bir veya iki cümledir. Ancak uzun olan atasözlerine de rastlanır.

Vakit nakittir

Balık baştan kokar

Yerin kulağı var

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla

Genellikle geniş zaman ve emir kipleri ile çekimlenmişlerdir. Emir kipi ile çekimlenen atasözleri öğüt niteliği taşır.

Minareyi çalan kılıfını hazırlar. (Geniş Zaman Kipi)

Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste (Emir Kipi)

Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış (Diğer Kipler)

Atasözleri dustur niteliğindedir.

1. Uzun bir gözlem ve deneme sonucunda sosyal mevzuların ortaya çıkışlarını tarafsızca bildiren atasözlerimiz; “Konuşunun tavuğu komşuya kaz görünür”, “Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.”

2. Doğa olayları hakkında bizlere gözlem ve deneyimlerini bildiren atasözlerimiz; “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.” “Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden”

3. Toplumsal olayların oluşumunu açıkça söylemeden bizlere hatırlatan atasözleri; “Ağlamayan bebeğe meme vermezler.”, “Öfke ile kalkan zararlar oturur.”, “Sona kalan dona kalır.”

4. Deneme yoluyla veya mantığa dayanarak doğrudan ahlak dersi ve öğüt içeren atasözleri; “Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.” “Ayağını yorganına göre uzat.”, “Bugünün işini yarına bırakma.”

5. Gerçekler, felsefi düşünceler, bilgece yargılar bildiren ve dolaylı olarak yol gösteren atasözleri; “Can bostanda bitmez.”, “Korkunun ecele faydası yok”, “Bal bal demekle ağız tatlanmaz.”

6. Geleneklerimizi ve törelerimizi ele alan atasözleri; “Kızını dövmeyen dizini döver.”, “Kız beşikte, çeyiz sandıkta”

7. Çeşitli inanışları bildiren atasözleri; “Ananın bahtı kızına”, “Akacak kan damarda durmaz”

Çoğu atasözlerimizde mecazi bir anlam vardır, ancak gerçek anlamını ortaya koyan mecazsız atasözlerimiz de mevcuttur; “Mum dibine ışık vermez.” (Mecazlı), “Dost ile ye iç, arkadaşlık etme” (Mecazsız)

Ustaca bir üslup ile inandırıcı ve büyüleyici anlatım özelliğine sahip olan atasözlerinde çeşitli söz sanatlarına başvurulur (Benzetme, kinaye, cinas, aliterasyon vb.). Atasözlerimizin edebi özelliklerini ele aldığımızda anlam sanatları yönünden ne kadar zengin olduğunu görmekteyiz.

Aliterasyon: Kaynayan kazan kapak tutmaz.

Aşını, eşini, işini bil.

Kinaye: Can boğazdan gelir.

Balık baştan kokar

Dikensiz gül olmaz

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Cinas: Dilim seni dilim dilim dileyim.vb

Seci: Dertsiz baş, mezarda taş.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur.

İstiare (Eğretileme): Ağaç yaşken eğilir.

Delikli taş yerde kalmaz

Mecaz-I Mürsel: Borçlunun dili kısa gerek

Ağız yer yüz utanır.

Tezat: Ak akçe kara gün içindir. (Akpınar, M.2010)

1.BÖLÜM

KARDEŞLİK DERGİSİNDE ATASÖZLERİ

Bu bölümde Kardeşlik dergisinde geçen tüm Türkmen, Talefer lehçesi ve dünya atasözleri yer almaktadır. Türkmen Türkçesindeki atasözleri, paralel olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Paralel olanlar kategorisindekiler, Türkiye Türkçesiyle paralellik göstermektedir. Paralel olmayanların da anlamları yazılmıştır ve 487 atasözü tespit edilmiştir. Bunlardan 369 tanesi Türkiye Türkçesi ile paralel olanlar ve 118 tanesi paralel olmayandır. Bunun yanında Talefer lehçesinde bulunan 49 atasözü ve dünya dillerinde bulunan 19 atasözü tespit edilmiştir. Bu bölümde tekrarlanan atasözleri tespit edilip söz konusu atasözleri alfabetik olarak dizilmiştir.

1.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLAN ATASÖZLERİ

Aşağıda görüldüğü gibi üç ayrı başlık altında atasözleri toplanmıştır. Birinci Irak Türkmen Türkçesi onun yanında Türkiye Türkçesiyle paralelliği olan atasözü ve dergide geçen sayıları verilmiştir.

TÜRKMEN ATASÖZLERİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ	SAYI
Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez	Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez	7/12
Aç at bol olmaz, aç ayıt ol olmaz	Aç at yol almaz, aç it av almaz	7/12
Aç ayı oynamaz	Aç ayı oynamaz	1/1, 8/6, 8/10-11,10/9-10
Aç karına acci sakkız	Aç karın, katık istemez, uyku yastık istemez	8/8-9
Açıkan ne olursa yer, acıyan ne olursa söyle	Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler	7/12
Acın imanı olmaz	Açın imanı olmaz	2/9
Acın karnı tox olı, gözü tox olmaz	Acından ölmüş yok, tokundsın ölmüş çok	7/11

Açtırma kutunu, eşitme kötünü	Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü	6/10-11,7/12
Adam adam acuşüne bir avuc tuz yer	İnsan insan hiddetine bir avuç tuz yer.	1/7
Adam adama gerek olur, iki serçeden bürk olur	Adam adama her daim muhtaç (gerek olur)	7/12
Adam adama yük değil can gevdeye mülk değil	Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil	7/12
Adam adamdı olmasada pulu, eşek eşekdi olsada çulu	Adam adamdır, olmasa da pulu, hayvan hayvandır, atlastan olsa da çulu	6/10-11
Adamı yerse tanıdığı kurt yesin	Adamı tanıyan kurt yesin	6/10-11
Adamın canı çıhsın, adı çıhmasın	Adamın adı çıkacağına, canı çıksın	8/10-11
Adamın yere bakanından, suyun sessiz axanından kork	Adamın yere bakanından, suyun sessiz akandan kork	10/6
Adım adım yol olu, damla damla göl olu	Damlaya damlaya göl olur	6/10-11
Ağaç borç eder, uşak harc eder	Ağaç borç eyler, uşak harç eyler	10/6
Ağaç yaşken eğili	Ağaç yaş iken eğilir	8/8-9
Ağacın gölgesi dibine düşmez	Ağacın gölgesi dibine düşmez	3/7
Korkmayan korkutmaz		3/7
Ağacın kurtu özünden olmsa bin il yaşar	Ağacın kurdu içinden olmayınca, ağaç kurumaz	6/10-11
Ağır ayağ başa değer, yüngül ayağ daşa değer	Ağır basar yeğni kalkar	6/10-11
Ağız yer üz utanı	Ağız yer, yüz utanır	1/9
Ağız yer yüz, üz utanır	Ağız yer(yerse), yüz utanır	8/8-9
Ağlasa nenem ağlar, gerisi yalan ağlar	Ağlasa anam ağlar, gerisi yalan ağlar	6/10-11

Ahmak odu bu dünya için gam yer mavlam bili kim kazanı kim yer	Ahmak odur bu dünya için gam çeker kim bilir ki kim kazanır kim yer	2/9
Akıl düşününce deli vurur geçer	Akıl düşününceye kadar deli çocuğunu(oğlunu) everir	12/5-6
Akılsız başın zahmettini ayak ceker	Akılsız başın cezasını ayak çeker	1/9,7/4,10/9-10
Al ağzına baxan qarısını tez boşar	El ağzına bakan, karısını tez boşar	14/3-4
Alçağ yerde yatma sel alı üskek yerde yatma yel alı	Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır	7/4
Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay	Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay	7/12
Alış oğlu verişti, dünya karış karıştı	Alış oğlu veriştir	8/8-9
Alışmış kudurmuştan beterdi	Alışmış kudurmuştan beterdir	3/6,7/10,6/10-11
Allah bir kapını bağlasa bir kapını açar	Allah bir kapiyi kapasa, bin kapı açar	8/8-9
Allah dağına göre kar yağdırı	Allah dağına göre kar(ını) verir	6/10-11
Allah deveye kanat verse, dam divarı yıkar	Allah deveye kanat verse, dam duvarı yıkar	2/6,8/10-11
Allah kerimdi, kuyusu derindi	Allah kerimdir, kerimin kuyusu derindir	7/12
Allah kozu veri dişsize, pilavı veri iştahsız	Allah dişsize badem, kulaksıza küpe verir(miş)	8/8-9
Allah sağ gözü, sol göze ihtac etmesin	Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin	6/10-11
Alnında şeytan tuku war	Şeytan tüyü olmak	5/6
Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz	Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz	7/12
Altın yere düşmekle bol olmaz	Altın çamura düşmekle kıymetten düşmez	4/1-2

Altındaki yatağa başındaki yağa bak	Altındaki durur, üstteki durmaz	6/4
Altun kaba kan kusum	Altın leğenin kan kusana faydası olmaz	7/12
Altunun kadrını altuncu bili	Altının kıymetini sarraf bilir	12/9
Amcam dayım herkesden aldım payım	Amcam(emmim), dayım, hepsinden(herkesten) aldım payım	7/12
Anadan doğmak ölmek icindir	Anadan doğmak ölmek içindir	4/1-2
Analar neler doguruyor	Analar neler doğuruyor	4/1-2
Arha su gelene kadar, korbağanın gözü patlar	Arka(göle) su gelinceye kadar kurbağanın gözü patlar	10/6
Arı olan yerde balda vardır	Arı, bal alacak çiçeği bilir	11/3-4
Arpa eken buğda biçmez	Arpa eken buğday biçmez	1/7,6/10-11,
Arpa samanı ile, kömür dumanı ile	Arpa samanıyla, kömür dumanıyla	10/6
Arvad var ev dayağı, arvad var incana boyağı	Arvat ev yapar, arvat ev yıkar	6/10-11
Aşı pişiren yağ olur, kişinin yüzü ağ olur	Aşı pişiren yağ olur, gelinin yüzü ağ olur	7/12
At almadan, ahur yağıtırır	At almadan ahırını yapma	8/10-11
At beslenirken, kız istenirken	At beslenirken, kız istenirken değenir	10/6
At bulunu meydan bulunmaz, meydan bulunu at bulunmaz	At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz	2/6
Atdan düşmiyen atlı olmaz	Atdan düşen ölmemiş eşekten düşen ölmüş	7/1-2
Ateş düşen yer yanar	Ateş düştüğü yeri yakar	6/4
Atı at yanında bağlasan ya tekmeye ya çifteye	Atı eşekle bağla, ya nalını ya huyunu	11/6-7

Attan düşmeğ eşekten düşmeğden daha eyyidi	Attan, deveden düşene tımar gerektir, eşekten düşüne kazma kürek	6/10-11
Av kuşu dimdiğinden bellidi	Av alan tazı, burnundan bellidir	10/9-10
Avcı yatar, köpek otlar	Avcı etini, av köpeği(it) yemez	3/7
Ay ışığında herhizliğe çıhar	Ay ışığında kabahat işleyen, dile destan olur	8/8-9
Ay ışığı akşamdan bellidi	Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir	9/8
Az tamah, çoh ziyan getiri	Az tamah, çok ziyan getirir	8/8-9
Az yaşa çok yaşa akıbat geli başa	Az yaşa uz yaşa akıbet gelecek başa	2/9,2/5
Az yiye az uyur, çoh yiye geç uyur	Az yiye, az uyur, çok yiye, geç uyur	10/6
Azıcık ışıım ağırsız başım	Azıcık ışıım kaygisiz başım	1/7,6/10-11
Bağa bag üzüm olsun, yemeğe yüzün olsun	Bağa bak üzüm olsun, üzümü yemeye yüzün olsun	10/6
Bal toplayan arıların iğnesine tahammul edebilmelidir	Bal toplayan arının iğnesine katlanır	1/9
Balığ baştan kohar	Balık baştan kokar	6/12
Bar alırsın musuldan, kız alırsın aslından	Bez alırsın musul'dan, kız alırsan asıldan	7/12
Başın sağlığı dünyanın varlığı	Başın sağlığı, dünya(nın) varlığı	7/12
Bayğuş verane bekler	Baykuşun yatağı viranedir	8/7
Baykuşun rızkını Allah veri	Baykuşun rızkı ayağına gelir, sıçramadan alamaz	8/7
Bayramda borç verene, ramazan kısa geli	Bayramda borç ödeyene ramazan kısa gelir	6/12
Begenmediğiv daş, baş kırar	Beğenmediğin taş, baş yarar	6/12,7/1-2,12/9

Bekerin parasını it yer, kapısını bit yer	Bekarın parasını it yer, yakasını bit	7/12
Bilbilinin dili başına beladı	Bülbülün çektiği dili belâsı	8/7
Bilene bir bilmeyene bin ohu	Bilen ile bilmeyen bir olmaz	10/9-10
Bilene bir, bilmiyene bin ohu	Bilen bilir, bilmeyen aslı var sanır	6/12,12/5-6
Bin düşün bir konuş	Bin dinle(işit) bir söyle	6/12
Bir çulum var atarım, harda gelmiş yatarım	Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım	8/6
Bir dağ yihılmasa, birde ere dolmaz	Dağ yıkılmazsa, dere dolmaz	6/12
Bir daşdan iki kuş vurmağ	Bir taşla iki kuş vurmak	8/7
Bir dinsizin hakkından bir imansız geli.	Dinsizin hakkından imansız gelir.	1/2, 7/12,12/9
Bir elin capğını cığmaz	Bir elin sesi çıkmaz	1/3
Bir evde iki kız, biri	Bir evde iki kız biri çuvaldız, biri biz	7/12
Bir koltuğa sığmaz iki karpuz	Bir koltuğa iki karpuz sığmaz	3/8-9
Bir peştamal var kırmızı hem nenesi bağlar hem kızı	Ali dayının abası, bir oğlu giyer bir (de) babası	1/2
Biri yer biri bahar onda kıyamet kopar	Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar	6/12
Bişmiş aşı su tökiri	Pişmiş aşı su katılmaz	6/12
Biz çıktığ herhizliğe, ay çıktı eğlenmeğe	Hırsız bize gelende, ay ışığı sabaha kalır	9/8
Borçtan alınan eşşek, su yolunda ölü	Borç alınmış et, kemikli olur	6/12
Boş sözle torba dolmaz	Boş söz küp doldurmaz	6/12
Boyüğ baş devletti, boyüğ ayağ nekbetti	Büyük baş devlettir, büyük ayak mihnettir	6/12

Bugünkü yımırta yarınkı tavuğdan iyidi	Bugünkü tavuk, yarınkı kazdan iyidir	8/7
Bugünün yımirtasını yarının tavuğuna değişmem	Bugünün yumurtası, yarının tavuğundan hayırlıdır	6/12
Çağırılan yere arınmaya, çağırılmayan yere görünme	Çağırılan yere erinme, çağırılmayan yere görünme	7/12
Cahalat yarım bilgiden daha iyidir	Cahil adam, yarım adamdır	11/3-4
Çakal var baş kupardı kurdun adı yamandı	Kurdun adı yaman çıkmış, tilkicik var baş keser	1/1,2/4,7/1-2,9/1-2,
Çalma haxın kapısın çalmasımlar kapıvı	Çalma elin kapısını, çalarlar kapını	9/1-2
Camı mollasız olmaz	Kanbersiz düğün olmaz	9/1-2
Can çıkar huy çıkmaz	Can çıkar, huy çıkmaz	2/9
Can çıkmayınca huy cıkmaz	Can çıkmayınca huy cıkmaz	1/10,7/1-2,9/1-2
Çayı daşıydan, çay kuşu vururı	Çay taşının yanında çay taşı, say taşının yanında say taşı	9/1-2
Çayır, öz kökü üzerinde biter	Armut dibine düşer	9/1-2
Cefa çeken safa sürer	Cefayı çekmeyen sefanın kadrini bilmez.	9/1-2
Cefanı çekmeyen sağıın kadrını bilmez	Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez	2/9
Çem çakalsız olmaz	Çayır çimen çakalsız olmaz	1/1,9/1-2,
Çibin küçükdı, ama mide bulantırı	Sinek küçüktür(ufaktır) ama mide bulandırır	9/1-2
Çibin, şireli, yere konar	bal olan yerde sinek de olur (bulunur)	9/1-2
Çıhmiyan canda umud var	Çıkmadık canda ümit var	7/11,9/1-2
Çırağ dibine şüle vermez	Çıra dibine ışık salmaz	7/11,9/1-2
Çoh gezen çoh bili, çoh yaşıyan çoh bilmez	Çok gezen, çok bilir	7/4,9/1-2

Çoh veren maldan, az veri candan	Çok malın hesabı az malın azabı çok olur	9/1-2
Çok söz var kılıctan keskindir	Dil kılıctan keskindir	2/10
Cömert derler malden ederler, iğit derler candan ederler	Cömert derler maldan ederler, yiğit derler, candan ederler	7/12
Cülhe bezi tapmaz	Çulha don, tazı kaftan bulamaz	9/1-2
Dağdaki geli bağdakını kavar	Dağdan gelip bağdakini kovmak	1/10,9/4-5,7/8-9,9/4-5
Danışan dağı aşar, danışmayan yolu şaşar	Danışan dağı aşmış, danışmayan düz ovada yolu şaşmış	7/12
Danışmağ için büyük adam bulmasaw büyük taş bul	Danışacağın yoksa, borkünü yanına koy	3/6
Daş yerinde ağırdı	Taş, yerinde ağırdır	9/4-5
Davulun sesi uzağından hoştu	Davulun sesi uzaktan hoş gelir	1/9
Değirmen ettiğini eder, çıkçığa baş ağırdı	Değirmen bildiğini eyler, şakıldak(şakırdak) baş ağrıtır	12/5-6
Değirmen iki taştan muhabbet iki baştan	Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan	7/12
Değirmen satıl suydan dolanmaz	Taşıma su ile değirmen dönmez, değirmen susuz dönmez	2/1
Değme sarhoşa, özü düşer	Değme sarhoşa, yıkılana kadar gitsin	9/4-5
Deli deliden hoşlanır, molla hacıdan hoşlanır	Deli deliden hoşlanır, imam ölüden	10/6
Deliyden çıkma yola başa gelir dürlü bela	Deli ile çıkma yola başa gelir her türlü bela	2/1,2/10
Delli bazar, zor bazar	Deli pazarı, B...pazarı	9/4-5
Demir doküle doküle polat olu	Demir kızınca, örsle çekiş depreşir	3/6

Demir ıslanmaz, deli uslanmaz	Demir ıslanmaz, deli uslanmaz	10/6
Demir kapının ağaç kapıya işi düşer	Demir kapı ağaç kapıya muhtaç olur	12/5-6,9/4-5
Demir tavunde gerek	Demir tavında (dövülür), dilber çağında(sevilir)	1/2,2/9,3/8-9,7/11,9/4-5,10/6
Denguzdan korhan darı ekmez	Kargadan korkan darı ekmez	7/4
Denguzden korkan darı ekmez.	Kargadan korkan darı ekmez	1/1
Deniz dalgasız olmaz, kapı halkasız olmaz	Deniz dalgasız, kapı halkasız, mektep falakasız olmaz	10/6
Denizdeki balığın pazarlığı olmaz	Denizdeki balığın pazarlığı olmaz	2/1,2/6,7/12,
Denize düşen ilana sarılı	Denize düşen, yılanı sarılır	9/4-5
Denkuzden korkan darı ekmek	Kargadan korkan darı ekmez	2/11-12
Derdin yoksa söylen, borçun yoksa evlen	Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen	10/6
Derdini sağlayan dermen bulmaz	Derdini söylemeyen derman bulamaz	2/11-12
Derviş paraydan bitirir her işini	Derviş, akçe(para) ile biter her iş	1/10
Derya dalgasız kapı halkasız olmaz	Deniz dalgasız, kapı halkasız, mektep falakasız olmaz	3/6
Deve öz kamburunu görmez	Kamburunugörmez, başkasını görür	2/5
Deveciyden kalkıp oturan kapısını büyük yapar	Deveci ile dost olan, kapısını büyük yaptırır	2/5
Deveciyden konuşan kapısını büyük eder	Deveci ile dost olan, kapısını büyük yaptırır	10/9-10
Deveye dediler boynuv eğridi, dedi haram düzdü.	Deveye boynun eğiri demişler nerem doğru ki, demiş.	1/1
Deyve öz kanburunu görmez	Deve kendi kamburunu görmez	9/4-5

Deyveden büyük fil var	Deveden büyük fil var	9/4-5
Deyveni bir cigerçin öldürri	Pire için yorgan yakmak	9/4-5
Deyveye dediler boynuv egiridi dedi haram düzdi	Deveye boynun eğiri demişler nerem doğru(ki) demiş	9/4-5
Dil kesik baş selamet, dil uzun baş melamet	Dil kesik baş selamat	9/4-5
Dilim, seni dilim dilim diyellem, her başıma geleni senden billem	Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim	10/6
Diliw yorulduğca eliw yorulur	Dilin yorulana kadar, elin yorulsun	5/11-12
Dişiv ağırdı çek kurtul, başıv ağırdı göç kurtul	Dişin ağırdı çek kurtul, başın ağırdı kes kurtul	8/6
Doğrı diyenin börki dellük olu	Doğru söyleyenin tepesi delik	7/4,12/5-6
Donguzdan bir tük kupansın he kardı	Domuzdan bir kıl çekmek, faydadan hali değil	9/4-5
Dost başa bahar, düşman ayağa	Dost başa bakar, düşman ayağa	7/1-2
Dost meni bir kozdan istesin koy oda pük olsun	Dost beni ansın bir koz ile o da çürük çıksın	9/4-5,12/5-6
Dostu göstermekle düşman azalmaz	Dostu göstermekle düşman ezilmez	4/1-2
Dostuna dost düşmanına dusman	Dostuna dost düşmanına düşman	4/1-2
Düğün olur iki kişiye, kavgası düşer deli komşuya	Düğün olur iki kişiye, kavgası düşer deli komşuya	10/6
Düşenin yoldaşı yohtı	Düşenin dostu olmaz, hele bir (yol)düş degör(kendini)	9/4-5
Duvarı nem yıkar insanı da gam	Duvarı nem insanı gam yıkar	1/10,2/10,7/11,9/4-5
Duvarın kulağı var	Duvarın kulağı olur, gözünü de unutma	9/4-5

Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane	Ecel geldi cihane, baş ağrısı bahane	10/6
Eğiri ağac düz olmaz rande vurursaw yüz yerden	Eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz	1/10,12/9
Eğiri otu düz seleş	Eğri oturalım, doğru konuşalım	2/9,7/4
Ekrabayden ye, iç, alışveriş etme	Akraba ile ye iç (varış gelişet), alışveriş etme	7/12
El elden üstündü	El elden üstündür, ta arşa varınca	7/11
El elden üstündü (dür)	El elden üstündü	1/3
El eliyden iş etme	El eliyle yılan tutma, tutana da yapışma	1/3,8/6
El eliyle, değirmen eliyle	El el ile, değirmen yel ile	10/6
El istesem ellisi geli göz istesem tellisi geli	Elimi sallasam ellisi saçımı sallasam tellisi	1/3
Eldeki köpek, çemdeki aslanan eyidi	Eldeki bülbül, bendeki karga elbette iyidir	7/8-9, 8/7
Eli yağ baldadı	Bir eli yağda bir eli balda	1/3
Elim vurdum özüme özüm ettim özüme.	Kendim ettim, kendim buldum	1/3
Elin ağzı torba değil büzsün	Elin ağzı torba değil ki çekip büzesin	14/3-4
Elin ağzına baxan aç kalı	Elin ağzına bakan, aç kalır	14/3-4
Adam işlemeyince dişlemez	Toprağı işleyen ekmeği dişler	7/8-9,8/10-11
Adam ondı, dokuzu dondı	Güzellik ondur dokuzu dondur	8/6
Adamı kılınç öldürmez bir tehne söz öldürü	Yiğidi kılıç değil kötü söz öldürür	6/10-11
Ağa bağınnan, su bağışlırı	Haydan gelen huya gider, selden gelen suya gider	8/10-11
Ağırlarda göz ağrısı her kişinin öz ağrısı	Ağırlardan göz ağrısı, her kişinin öz ağrısı	7/12

Akıl işine bakar cahil de	Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez	1/9
Atlı atlıya eş olmaz, arpa ununden aş olmaz	Arpa unundan kadayıf olmaz	10/6
At ara oyar	At binicisinde göre kişner	1/9
Atın her yorulduğu yerde han yapılmaz	Herkesin yorulduğu yere han yapılmaz	8/8-9
Balcının var bal tası, oduncunun var baltası	Balcının var bal tası, oduncunun var baltası	10/6
Çıhan ay çıhışınnan bellidi	Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir	9/1-2
Dil öğünde sümük yoxtur	Dilin kemiği yoktur	3/7
Eldeki köpek camdaki aslannan eyidi	Bugünkü tavuk, yarınkı kazdan iyidir	1/3
Eşek o eşekti palanı değışip	Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir	7/11
İldan Aydan bir namaz, oda hakka yaramaz	Ayda yılda bir namaz, onu da şeytan komaz	7/11,9/8
Koy seni tanıyan kurt yesin	Bilinen şeytan, bilinmeyen kişiden iyidir	3/8-9
Mahkeme kazıya mal olmaz	Mahkeme kadıya mülk olmaz	7/4
Elin torpağa vursa torpağ altun olu	Altın tutsa toprak olur	1/3
Eliw boşsa sahat, paraw çoxsa kefil ol	İşin yoksa sahid ol paran çoksa kefil ol.	1/3
Eliyden haç Kabul olmaz	El göziyden dünya görünmez	1/3
Emanet ata minen tez ener	Emanet ata binen, tez iner	7/12
Er ise meydana çık	Er isen meydana çık	4/1-2
Eski pambuğ bez olmaz, eski düşman dost olmaz	Eski dost düşman olmaz, yerisinden vefa gelmez	7/1-2,7/12
Eşşeğin canı yansa atından fazla kaçır	Canı yanan eşşek atı geçer	2/6
Eşşek baklavadan ne anlar	Eşşek hoşaftan ne anlar, içer suyunu, bırakır tanesini	3/4

Eşşek o eşşekdi, palanı değışip	Eşeğe altından palan vurulsa, yine eşektir	7/12
Et dırtağtan ayrılmaz	Et ile tırnak arasına girilmez	1/7,7/4,7/11, 12/5-6
Eyiliğe eyiliğe her adamın derdidi kötülüğe iyilik merd	iyiliğe iyilik her kişinin kari kötülüğe iyilik er kişini kari	1/7,2/1,7/12
Fakırın ahı tahtından indiri şahı	Mazlumun ahı, indirir şahı	2/3
Fazla aş karın ağırdı ya baş	Fazla aş ya karın ağırtır ya baş	2/3,4/10,
Fekirin, parası kimin dostuda az olu	Fakir dost çabuk unutulur	7/1-2
Felek insana her zaman yar olmaz	Felek adama her zaman yar olmaz	2/1
Garip dostu olmayandır	Garibin dostu olmaz	2/1
Garip kuşun yuvasını Allah yapar	Garip kuşun yuvasını Allah yapar	2/1
Garipin parası bol karısı duldur	Garibin parası pul, karısı dul(dur)	2/1
Geceler gebdır gün doğmazdan neler dogurur	Geceler gebedir	4/1-2
Gecen geçti gelene bak	Gecen geçti, gelene bak	4/1-2
Geçme namert köprüsünden koy aparsın su seni	Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni	4/1-2
Gençe varan yumruk yer, ihtiyara varan koyruğ yer	Genç, yumruk yedirir, ihtiyar, kuyruk yedirir	6/4
Gergi öz sabını kesmez	Kılıç kınını kesmez	1/9
Gevur ekmeği yen gevur kılıçı çalar	Gavurun ekmeğini yiyen, gavurun kılıcını çalar	5/11-12
Gewil bir camlı saraydı kırılrsa yapılmaz	Gönül sırça saraydır, kırıldı mı yapılmaz	2/1
Gewilden gewile yol war	Gönülden gönüle yol var	2/7
Gewlin sevdiği sultandı	Gönül kimi severse güzel odur	1/8,2/7,4/10

Giden bağdan gider, bağvandan ne gider	Gider bağlar meyvesi, kalır yüzler karası	2/7
Göz görmez, üz utanmaz	Göz görmez, yüz utanmaz	8/6
Gözden ırağ olan gewilden ırağ olu	Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur	2/7
Gül ağacınnan odun olmaz	Gül dalından odun, cingene'den kadın olmaz	1/8,2/7
Gül tikansız olmaz	Gül dikensiz olmaz	1/8
Gülden tikan tikandan gül	Gülün yerinde diken, dikenin yerinde gül bitmez	3/7
Güler yüz altun anahtardı	Güler yüze bere olmaz	1/9
Gülme konşuva geli başıva	Gülme komşuna gelir başına	1/8, 2/7,4/10,7/4,
Gülün kadrini bilbil bili	Gülü kadrini, bülbul bilir	1/8,2/7,4/10
Gün gider bela gitmez	Gün geçer, kaza geçmez	5/4
Güneşi germeyen o hekim girer	Güneş giren eve doctor girmez	2/5
Güvenme dostuva saman dolduru bostuva	Güvenme dostuna saman doldurur postuna	1/8,2/7,
Güvenme varlığa düşesen darlığa	Güvenme varlığa düşersin darlığa.	1/8,7/4
Hak diyerken su durur	Hak dedikten(deyince) sonar, akan sular durur	2/1,2/9
Hak gelince akan sy durur	Hak deyince akan sular durmuştur	12/5-6
Hak verirse sormaz kimin oğludu	Hak yardım ederse, kurt çoban olur	12/5-6
Halının tozu tükeni delinin sözü tükenmez	Halının tozu biter(tükenir), delinin sözü bitmez(tükenmez)	2/10
Hamam suyuydan balığ tutar	Bulanık suda balık avlar	10/9-10
Hançer yarısı sağalı, dil yarısı sağalmaz	Kılıç yarısı sağalır, dil yarısı sağalmaz	7/4
Haramdan gelen harama gider	Haydan gelen huya gider	2/1

Haydan ne gelup gider de hoya	Hay'dan gelen hu'ya gider	3/8-9
Hayvan ayağınnan, insan dilinnen bağlanı	Hayvan yularından, insan ikrarından tutulur	8/6
Hekimden sorma çekenden sor	Hekimden sorma çekenden sor	2/1
Heleb ordaysa arşunu burdadı	Halep ordaysa arşın burda	7/11
Helve biş ağzıma düş	Armut piş ağzıma düş	7/11
Her bulatta yağış olmaz	Her gördüğün buluttan yağmur yağmaz	12/9
Her bulutdan yağış yağmaz	Her gördüğün buluttan yağmur yağmaz	7/8-9
Her sekkelin, bir tarağı var	Her sakalın bir tarağı var	7/4,12/9
Hesapsız giren zararlı çıkar	Hesapsız kasap, ya bıcak kırar ya masat	1/10
Horuz baynamasa de sebeh olu	Horoz ötmesede sabah olur	8/7
Horuz da öz güllüğünde baynar	her horoz kendi çöplüğünde öter	8/7
Horuz vaktında baynar	Horoz bile vakitsiz ötmez	8/7
Horuzu çok olan köyün sebehı geç açılı	Horozu çok olan köyün sabahı geç olur	10/9-10
İğnesin yen, çuvaldız sıçar	İğne yutan, çuvaldız kusar	7/12
İğneyden kuyu kazırı	İğneyle kuyu kazmak	3/8-9
İki gevil bir olsa samanlık seyrar olu	İki gönül bir olsa samanlık seyrar olur	1/7
İki karpuz bir elde tutulmaz	İki karpuz bir koltuğa sığmaz	1/6
İlden Aydan bir namaz, oda hakka yaramaz	Ayda yılda bir namaz, onu da şeytan koymaz	12/5-6
İnsan insanın şeytanıdır	İnsan insanın şeytanıdır	5/6
İşleyen dişler, işlemeyen dişlemez	İşleyen, ısıldarmış, işlemeyen, muşuldarmış	3/7

İşten artmaz, dışten artar	İşten artmaz, dışten artar	7/11
İster görünen köye kılavuz	Gören göz kılavuz istemez	3/8-9
İt hurur kervan yürür	İt ürür kervan yürür	1/4, 7/12
İt ölü meydan kalı iğit ölü adı kalı	At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan(namı) kalır	3/4
İyi evlat malı nilir, kötü evlat malı nilir	iyi evlat tutar ananın malını, kötü evlat satar ananın malını	10/9-10
İyilik et at deryaha, balık bilmezse halık bilir	İyilik et denize at, balık bilmezse halık bilir	12/5-6
İlan yarpızı sevmez gider burnu önünde	Yılan yarpuzdan hoşlanmaz, o da deliğinin ağzında biter	1/9
Kaçanı tut kalan malımızdır	Kaçan kurtulur kalan harmanı döver	11/6-7
Kaldır samanı, gelir zamanı	Sakla samanı, gelir zamanı	10/9-10
Karğa besledim gözüm çığarttı.	Besle kargayı oysun gözünü.	1/1
Karın kardaştan azizdi	Karın kardaştan yakındır	7/11,8/6
Kazan dinkirleni, kapağını tapar	Kazan yuvarlanır, kapağını bulur	12/9
Kazana ne bokulursa cemceye o gelir	Kazanda olan, kepçeye çıkar	1/10,4/10,2/3,7/8-9,12/5-6
Keçinin koturu bulağ başınan su içer.	Keçinin uyuzu çeşmenin gözünden içer suyunu	1/1
Keskin sirkanın zararı öz kabınadı	Keskin sirkenin zararı küpünedir	2/5,4/10
Kimse ayranına turş demiri	Ayranım ekşi diyen olmaz	3/8-9,12/9
Kişinin hürmeti de zilleti de kendi elindedir	Kişinin hürmeti de zilleti de kendi elindedir	4/1-2
Kılıç öz kabın kesmez	Kılıç kınını kesmez	2/5
Kırılan cam yerini tutmaz	Kırılan cam, kenar tutmaz	2/1,2/5
Kıskanan göze kıl düşer	Sakınılan göze çöp batar	1/2, 7/4

Kıskançlık şüphe tarafından beslenir	Kıskançlık nasibe katılmaz	11/3-4
Kızını vurmayan dızını vurur	Kızını dövmeyen dizini döver	1/2,7/1-2
Komşusu için kuyu kazan öz boyuna göre kazmalıdır	Kuyu kazan kendi boyuna göre kazmalı	2/1
Komşusuna ümidli olanın ekmeği doğrağlı kalır	Komşuya umut bağlayan, kandilsiz yatar	
Köpegi öldürene çektirirler	Köpeği öldürene sürütürler	8/6
Kör kör içinde olsun ev ev içinde olmasın	Ev ev üzerinde olur, el el üzerinde olmaz	2/7
Kör köre diyer ceret gözüve bulamac ile sürt gözüve	Karga kargaya diyir üzöv karadı	1/4
Kör ne ister iki göz biri eğiri biri düz	Kör ne ister iki göz biri eğiri biri düz	1/4
Korkunun acele faydası yoktur	Korkunun ecele faydası yoktur	4/1
Koyun bulunmazsa keçiye çeledi diyerler	Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman çeledi derler	2/6,3/6
Kozu verip dişsize, pilav verip iştahsız	Allah dişsize badem, kulaksıza küpe verir(miş)	12/5-6
Kurdun davatına giden köpegini beraber almalıdır	Kurdun davetine gidersen, köpeği beraber al	2/4
Kurt tükünü değıştiri huyunu değıştirmez	Kurt tüyünü (Köyünü) değıştirir, huyunu değıştirmez	2/3
Kurttan yer, koyunan şivan eder	Ölü evinde ağlamayı düğün evinde gülmeyi bil	7/12
Kurtun topası koyunu görüncedi.	kurtun tevbesi koyunu görüncedi.	1/1
Kuyunu kazan düşer	Kuyu kazan kendi düşer	7/12
Lalın dilinen nenesi annar	Lalın dilini nenesi bilir	7/1-2
Mal sahibına benzemezse haramdı	Mal sahibine benzemezse uyuz olurmuş	1/6

Malını it yer canını bit yer	Malını yiyende olmuş yemeyen de	1/6
Malıw mal olmasın pazarıw pazar olsun	Malın mal olacağına, pazarın pazar olsun	1/6
Malıwdan haberdar ol, konşuvu hırsız etme	Malını iyi sakla, komşunu hırsız etme	12/5-6
Maşa varken eliv yandırma	Masa varken elini ateşe atma	7/8-9
Misafir misafirden bezar, ev sahibi kissinende bezar	Misafir misafir sevmez, ev sahibi ikinsini	12/5-6
Miskinin ahı, tahtden endiri şahı	Mazlumun ahı, indirir şahı	7/1-2
Mınaranı calan önce yerini hazırlamalıdır	Minareyi çalan kilifini hazırlar.	1/6,1/7
Nardıvana ilk bayadan çıkılı	Merdiven ayak ayak çıkılır	2/11-12
Ne saytanı gör ne kulvallahu ahd oku	Ne şeytanı gör ne selavat getir	1/8
Ne şeytanı gör ne kulvehad oku	Ne şeytanı gör, ne kulhuallah'ı oku	5/6,7/4
Oğlanın igidi dayısına çeker	Oğlan dayıya, kız halaya çeker	7/12
Ölü eşşeğin nalı cekilir	Ölmüş eşek nallı olur, ölü g... ü ballı olur	1/9
Ot kökü üste biter	Ot, kök(kökünden) üstünde biter	8/6
Oynamiri bir ipde iki canbaz	Bir ipde iki maymun olmaz	3/8-9
Para paranı kazanı	Para parayı çeker	7/10
Parası aziz olanın, özü zelil olu	Parası aziz olan, kendi zelil olur	7/4
Pisigin burnı ete yetişmez diyer kohuptı	Kedi uzanamadığı ciğere pis der	7/11
Sağ elin verdiği sol el görmesin	Sağ elin verdiği sol el bilmemeli	2/11-12
Sağlık varlıktan iyidir	Sağlık varlıktan yeğdir	1/10,2/5,2/11-12,

Şahınla deve olunmaz	Şahin ile deve avlanmaz	2/1
Saman altında su yeridi sepet altında iş görür	Saman altından su yürütmek	1/2
Saman dıyar kaldır meni yaramazsam yandır meni	Sakla samanı, gelir zamanı	1/10, 2/10,7/10,3/8-9, 10/9-10
Sanatı ustasından öğrenmeyen öğrenmez	Sanatı ustadan görmeyen onmaz(öğrenmez)	2/1
Sen ağa men ağa, inekleri kim sağa	Sen zort, ben zort, ala kim vere ot	7/8-9
Sen isitsen benim için men öllem seniwçin	Öl benim için, öleyim senin için	3/6
Serhoşa değme, özü yihılı	Sarhoşa değme kendisi yıkılır	12/9
Şeytanı aldatır	Şeytan aldatmak	5/6
Şirin dili ılanı deliğinden çıkarar	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır	11/6-7
Sirke nanca keskün olsa ziyanı öz kabına	Keskin sirke küpüne zarar	12/9
Sögme kul babamı, sögmeyim beğ babavı	Sövme paşa babama sövmeyeyim paşa babana	7/4
Son pişmanlık el vermez	Son pişmanlık ele gelmez	12/5-6
Sora sora hece gidilir	Sora sora kabe(Bağdat) bulunur	2/5
Söylemek asanttı yapmağı zahmattı	Söylemek kolay yapmak zor	3/7
Su cerresi su yolunda kırılır	Su testi su yolunda kırılır	1/2,1/10,7/4
Su damlaya damlaya göl olur	Damlaya damlaya göl olur, damlacıktan sel olur	3/8-9
Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar	Sürüden ayrılanı koyunu kurt kapar	1/9,2/11-12
Tahilsizi deve üstünde ılan çalar	Talihsiz hocayı deve üstünde yılan sokar	2/1

Talihin yar olmazsa başta egikiniw geli gelir daşta	Talihi yar olmayanın felek ağılatır anasını	12/5-6
Tavuğun gözü he güllühtedi	Horoz ölür gözü çöplükte kalır	1/1,7/8-9
Tek olsa elin sesi çıkmaz	Tek elden ses çıkmaz	3/8-9
Tembel koyun sırtındaki yünü ağır sanır	Tembel bir köşeden bir köşeye gitmiş seyahabettim demiş	11/3-4
Tenbel insani şeytanın oyuncağıdır	Tembel cemiyettin düşmanıdır	11/3-4
Tırnak etinden ayrılmaz Et tırnaktan ayrılmaz	Et ile tırnak arasına girilmez	3/7
Tohun, acdan haberi yohtı	Tok, aç halinden anlamaz(bilmez)	7/4
Ucuza alınan pahalıya mal olu	Ucuz alan pahali alır pahali alan aldanmaz.	1/6,2/11-12
Uşağım yoh eteğim poh	Çocuğum yok ağlayacak, çorbam yok taşacak	8/6
Üsti kalaylı, altı vavaylı	Üstü kalaylı, altı vayvaylı	7/12
Utananın oğlu olmaz, olsada hirin görmez	Utaanın oğlu, kızı olmamış	11/6-7
Vahitsiz baynıyan horuzu keseller	Vakıtsız öten horozun başını keserler	7/4
Var evim karam evim, yok evim veren evim	Var evi kerem evi, yok evi (dert) veren evi	12/9
Vursav öldir, yedirtse doydır	“Vur” dedilerse “öldür” demediler	7/10
Ya bu derdi çekmeli, ya bu köyden köçmeli	Ya yardan geçmeli, ya serden	7/8-9
Yaşda kurı ayağına yanar	Kurunun yanında(arasında) yaşda yanar	7/12
Yavru kuşun ağzı büyük olu	Yavru kuşun ağzı büyük olur	14/3-4
Yel eken fırtına biçer	Rüzgar eken fırtına biçer	2/10
Yel kayanın neyini aparı	Yel kayadan ne koparır	1/2

Yen bilmez, doğruyan bili	Soğanın acısını yiyen bilmez doğrayan bilir	7/10
Yetimin ahı, indirir şahı	Alma mazlumun ahını çıkar, aheste aheste	12/9
Yoldaş tanı yola var, yolda yüzbin bela var	Yoldaş olduğun kimsenin adını sor	7/4
Yorğanıva göre ayağı uzat	Ayağını yorganına göre uzat	1/4,3/8-9
Zehirden şifa beklenmez	Zehirden şifa puştan vefa olmaz	2/1,2/10
Zenginin parası, fakirin çenesin yorar	Zenginin malı, züğürdüm çenesini yorar	7/8-9

1.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLMAYAN ATASÖZLERİ

TÜRKMEN ATASÖZLERİ	ANLAMI	SAYI
Açuğ geli üz saralı, açuğ gider üz karalı	Öfkelenen insanın akıbatı kötü olur	7/12
Adam her düşmeğde, bir akıl kazanı	İnsanoğlu her olaydan bir tecrübe kazanır ve bir daha aynı hatalara düşmez	8/8-9
Adam öz gözüne körliğ istemez	Kimse kendine zarar gelmesini istemez	7/4,7/11
Adamın öz eli öz kissesi	Çalışan insan kazanır. Başkalarının yardımı ile bir insan hayatını devam ettiremez. Çalışmak ve kazanmak zorundadır	6/10-11
Ağ karganın iti bilinmez	Tecrübeli ve yaşlı insanlar kolay kolay av olmazlar	3\6
Ahlak paradan evladı	Her kişinin ahlakı paradan daha da önemlidir	3/8-9
Alış oğlu verişti dünya karış karıştı	Hayat şartları zordur. Çalışmayan hayatını devam ettiremez, ancak emeksiz almaya alışanlar çalışmanın ne demek olduğunu bilemezler	1\7
Alıştı yağlı dolmaya, aceb bir gün olmaya	Bolluğa alışan daha azına kanaat etmez	8/10-11
Allah yıhmadığı evi bende yıhmaz	Allah'ın yıkmadığı evi hiç kimse yıkamaz, hatta o evi yapanlar bile	6/10-11
Allahın küçük sabrı kırık yılda	Allah sabredenlere destektir	8/10-11,12/9
Altından vurur babuzu dayan dur ammı kızı	Dedikodu yapmak iyi şey değildir. Yüzünüze karşı iyi davranır, ancak arkanızdan kötü sözler söyler	6/4
Arbab olan aldanmaz	Bir işin ustası, ehli olan insanlar asla aldanmazlar	1\9
Arvadiw kaburga sümüğü kimindi düzeltmeğ istesew kırılı	Kadınlar çok hassastır, onlarla ilişki kurulurken nazik olunmalıdır	3\6

At, atlını tanır	Aynı işi yapan insanlar birbirlerini tanır. İyi olan insan kendi gibi iyileri, kötü olan insan da kendi gibi kötülerini bilir	7/11
Avvelinden şeytan el uzar	Eli şeytanın elinden daha uzundur	5/6
Aydan bulur, aylanın olur	Çok sevdiğiniz bir şeyin size kısmet olmaması anlamına gelir	10/6
Ayı, gördüw tut, ayı gördüw yut	İslam âleminde Ramazan ayında oruç tutmanın zamanı vardır. Ay'ın hareketine göre oruca başlanır ve bayram yapılır. Ramazan'da oruç tutmaya Ay'ı görünce başlanır, Ay görününce de bayram yapılır	9/8
Bablı babına, çemçe kabına	Bir işin başarıya ulaşması için her şeyin yerli yerinde olması gerekir. Tertipli ve düzenli olmak gerekir	6/12, 7/12
Ben bağdaki pişmemiş üzüm sandım, meğerse bu da şişmemiş üzümümüş	Toplum içinde iyi bildiğimizi, tanıdığımızı zannettiğimiz kişiler bizi her zaman yanıltır	6/4
Biğden kaldırdı, sekkele koydı	İşini tam yapmayan insanlar çalışır görünür ve bizleri kandırdığını zanneder	6/12, 8/6
Bilbil besledim başıma karga çıktı	İnsan yardım ettiği, beslediği insanların ihanetini görünce çok üzülür	6/12
Bilbil öz günü için ağlar	Esarete olanlar hürriyete kavuşacağı günün hasretini çekerler. Bülbülün ağlaması hürriyetine kavuşmak içindir	8/7
Bir ağaçda beş kuş görmese bir daş atmaz	Menfaatperest insanlar, topluma faydası olduğunu bilseler dahi kendilerine faydası olmayan hiçbir işe girişmezler	8/7
Bir buğda üzünden, bin zivan su içer	Bir kişinin iyiliğinden birkaç kötü de yararlanır	1\9, 6/12
Bir kereyden mınara başına cığmag olmaz	Bir insanın hayatta başarıya ulaşması için düzenli çalışması gerekir	1\2
Bir yerden yaralıysam, yüz yerden kanım ahar	Belirli bir sıkıntım varsa, belirlenmeyen sıkıntılarım da var	6/12

Biz razı olduğ kaza kaz götün koydu naza	Bir insan önce razı olmaz, ikna olmak istemez. Ancak kaybedeceğini anlayınca fırsatı kaçırmamak için razı olur, bu sefer de karşıdaki naza çeker	8/7
Bizim horuz siziw fareyden aşnadı	Birbirlerine komşu olan kız ve erkeklerin gizlice buluşmaları, yasak aşk yaşamaları toplumda çoğu kez yadırganmaktadır	8/7
Bu xemir çoh su aparı	Bu durumun altında daha kötü sonuçlar vardır	6/12
Candan sora cihan harab olsun	İnsanın canı bütün dünyaya bedeldir	9/1-2
Cemidan hesir umusan	Durumu iyi olmayandan sen bir menfaat umuyorsun	9/1-2
Culun Sudan cığartta bili	Kendi problemini kendi cözebilir	3\5
Çemde çakal azdı, bu da geldi üstüme	Bazen bir dertle uğraşan insanın üstüne birçok dert birden gelir, hayat onun için çekilmez olur.	9/1-2
Çi eşşegi apar yük yanına, çi yükü geti eşşek yanına	Yapılan iki işin sonucunun aynı olması	9/1-2
Daş değene bellidir, yol da gidene	Bir işin zorluğunu ancak yapan bilir	7/4,12/5-6
Daşı at sahabı kaldırı	Sen sözü mecliste söyle gereken üstüne alınır	2\9, 12/5-6
Daşın böyüğü yahunnan geli	Zararın büyüğü en yakından gelir	7/10
Dedim adam ol, demedim kadam ol	Bir insan, makam mevki sahibi olur, ancak toplum adamı olamaz. Hayatta her şey olabilirsiniz, ama insan olmak çok zordur	9/4-5
Deve iraağına, katır dırnağına bahar	Akıllı insan uzağı düşünür akılsız insan sonuçları düşünmeden karar alır	8/6
Devenin iğne dellüğinden geçiriri	Sabır ve azimli çalışma ile zor bir iş başarıya ulaşır	9/4-5
Deveye sor diyerler hardan gelisen dedi hamamdan	Deve çöl hayvanıdır. Sıcaklarda ağır yükleri bile taşır. Çalışan insanların zor şartlarda çalıştığını ortaya koyar	2\5

Dokuz gün şivan onuncu gün şölen	İnsanoğlunun üzüntüleri geçicidir. Yakınına kaybedince belli bir zaman ağıtlar yakar. Hayat devam ettiği için bir süre sonra normal yaşantısına döner	1\5, 5/4
Duvar düşende toz koyar	Duvar yıkıldığı zaman nasıl toz kalkıyorsa, uygunsuz iş yapanlar da bunu saklayamazlar, mutlaka iz kalır	3\7
Duvarlı bağa girmez	Haksız kazanç elde eden insanlar, zor olan yerden bir şeyler götüremezler. Tedbirinizi aldığınız zaman malınızı kimse çalamaz	9/4-5
Düşmana silah gerek, ya düşmandan ırağ gerek	Düşmanla mücadele edebilmek için mutlaka silah gereklidir. Silahınız yoksa da düşmandan uzaklaşmak gerekir	10/6
El ali ... kim eli öz alım hekim eli	İnsanoğlu kendi işini kendisi yürütse daha iyidir	1\3
El eli tanır	İnsan tanıdığı biriyle iş yaparken onun huylarını bilir	1\3
El vurma şeytan şerdi	Toplum içerisinde kurallara uymak gerekir. Toplumun yadırgadığı davranışları yapmak pek uygun görülmez	5/6
Elinde taş apardı oyuna yas apardı	Oyunda kavga çıkarmak, ilişkilerde uygunsuz ve kavgacı davranmak çoğu zaman istenmeyen olayların çıkmasına ve acı sonuçlara sebep olabilir	1\3
Eşşege minip eşşeğı axtarır	Kafası karışık insandır	3\4
Gemide oturup gemicinin gözünü çıhardır	İnsanoğlu nankör olmamalıdır. Kendisine faydası dokunan insanların değerini bilmelidir	7/4
Gırat her müskileye galb eder	Asil ve soylu insanlar her zorluğu çalışma ve sabırla yenebilir	4\1-2
Gör öz sapını kesmez	İnsanoğlu bindiği dalı kesmemelidir. Kendisine fayda veren kişilere ihanet etmemeli, onlara nankör davranmamalıdır	2\11
Göz yaşıda borçttandı	Her iyilik karşılıklı olmalıdır	12/9

Gülmeyi sevenin dişleri beyazdır	Toplum içerisinde davranışlarımızı iyi ayarlamak zorundayız. Uygunsuz davranışlarımız ayıplarımızı da ortaya çıkarır	11/3-4
Gün gider bela gitmez	Günler biter ama insanın başına gelen belalar bitmez	1\5
Günü güne bağışlar	Her günü yaşamak gerek	1\5, 5/4
Hacı laklakın gövli taktaktan hoştu	Kendi kendini avutuyor	8/7
Hanadan dan hata çıkmaz	Asıl insandan kötülük beklenmez	2\10
Hara gittim arpa ekmeği balığ başı	Yapılan işlerde rızkının kısıtlı olması	11/6-7
İlan kimin ağar akrap kimin sokar	Başka insanlara devamlı zarar verebilen insan	1\9
İlanın ağına karasına lanet	Yılan hep yılandır beyaz veya siyah	1\9
Kan kana kardeşdi	Aile içinde kardeşlik bağı	3\7
Karpuzu yen kurtuldu kapuğunu yen tutuldu	Biri suç işler esas fail ceza almaz oysa olay başkasına yüklenir	1\2
Katır dırnağına bağar devede uzağına	Birisi ileriye düşünmez diğeri de ileriye düşünür	2\3
Kaz kazdan baz bazdan gecel tavuğ gecel horuzdan	Her insanın dengini bulması gerekir	1\9
Kazan üç daş üzerinde durar	Bir şeyin mükemmel olması gerekir	7/4
Kısrığı genç gözüyden kızı ihtiyar gözüyden al	Bir şey almadan incelerek alınması gerek	3\6
Kimin atı ölü kimin iti bayram eder	Birine zarar geldiğinde diğeri bayram eder	3\4
Kimine aksam gölgesi kimine sabah gölgesi	Kimine daha çok hayır düşer kimisine de daha az düşer	3\7
Kimse öz gözüne körlüğ istemez	Kimse kendine ziyan gelmesini istemez	1\4
Köpeğe sümük verirler sahibi xatırı için	Birine iyilik yaparsın başkasından dolayı	2\6

Köpek bayram sümügüden toh olmaz	Çok az bir münesebetle yararlı sonuça varılmaz	1\1
Kör eline bit düşüp	Elinde olan şeyin başkası tarafından kıskanılması	1\4
Kör göz ışığ sevmez	Gözü olan insan zaten yaptığı işten faydalanır ama kör insan zaten görmediği için faydalanamaz	1\4
Kör yesin köse sıcsın	Birisi bir iş yaptığında başka bir insanda ondan yararlanır	1\4
Kör yolu kimin görükiri	Kör insan gözü olan insandan yolu daha da iyi bilir	1\4
Körden vayı alem pilav baklava yiri	Onune konulan şeyi görmediği için diğer insanların her şeyden yararlandığını sanır	1\4
Körün tutuşu karın vuruşu	Bir zarar gelirse seni tanımayanndan gelir	1\5
Kurdun topası koyunu görüncedi	Kötü bir insan iyilik tasarlar ama ilk fırsatta kötülük yapar	1\9, 2\3
Kurttan yer koyundan sivan eder	Menfaatçi insan	2\3
Mal ardı gediri	Sonucundan emin olmadan devam etmek	1\6
Mal malak mal haramak	Sahip olduğu şeyden kendinin faydalanmaması	1\6
Malı Gideni imanı da gider	Malı giden artık küfür etmeye başlar o yüzden de imanına zarar gelir	1\6
Nagircilik edirdi ekmeğ yemeğ ayıbına gediri	Düşük iş yapan kendini daha üstte görür	3\4
Ne kuzu oldum süte toh oldum ne koyun oldum ota toh oldum	Ne çocuklukta rahat bir yaşam sürdürdüm nede büyüdüğüm zaman	5/11-12
Ne malın wafası var ne husnuv gün	Ne mala güven olunur ne de güzelliğe	1\6
Ne söğütte bar, ne kahpede ar	Söğüt ağacın barı olmaz diğerinde ise utanmak olmaz	7/8-9
Nenem ellere satsın, babam ellerden alsın	Biri ısraf yapar birisi de onu toplar	6/4

Nenesi ögen kızı, meğer dayısı alsın	Annesi tarafından övülen kızla hiç kimse evlenmez	7/10
Oğlanın sekkeli çıktı sen sekkeli taraş elle	Erkek çocuğun sakkalı çıktığında artık büyüüp adam olduğu anlamına gelir	10/9-10
Olma tokyan olursey aryan	Dünya hayatında kötü bir insan olursan mezarda da çıplak kalırsın (Allah'ın sevgisinden uzaklaşırsın)	3\7
Ölü atın nalını çekiri	Baskasına gelen zarardan menfaat elde etmek	7/12
Özüne ölüm, sahabine zarar	Yanlış yapan kişi hem kendisine hem de ailesine zarar verir	8/6
Pissikde kavurğa yermiş.	Beğenmediğin kişi de iyi yerlere varırmış	1\1
Seçe seçe düştüm hiçe	Karar vermeyerek tereddüt içinde kalırsan sonun hüsrana olur	8/6, 10/9-10
Söz götürür, dorda oturur, götüremezsen çolde oturur	Anlamli söz söylediğin zaman seni bir mevkiye götürür anlamli söz söylemediğinde seni kötü yerde oturtur	11/3-4
Su karbilde ölçülmez	Uygun olmayan araçlarla bir sonuca varılmaz	2\9
Şenbe yahudi boynundadi	Yapmak istemediğin birşeyi sonunda yaparsın	1\5, 5/4
Şey tanı şey sat şey al şey tanı bir bire hizmet eyle olmaginen şeytanı	Diğer insanlarla dayanışma içinde iyi bir insan ol	5/6
Şeytan diri böyle yap ve şöyle yap	Şeytan onun kafasını karıştırıyor	5/6
Şeytan toku boynuva geçsin	İmanından uzaklaş (beddua)	5/6
Şeytana azdırmak	Öyle yaman insan ki şeytanı kandırıyor	5/6
Şeytana kilav girdiri	Şeytanı bile kandırır	5/6
Şeytanın yatmadığı yeri tanır	Çok açık gözlü bilgili insanlar şeytanın uyuduğu yeri bile tanır	5/6
Taş kırılın, ziylemesin	Başına kötü bir şey geldiğinde fazla söylenme	7/4

Taşı at sahabı kaldırı	İmalı konuşursan sözün kimi ilgilendirdiğini ilgilenen kişi tarafından bilinir	2\10
Tavuğa kiş diyeceği çal ayağını kır	Yarım sonuçlara ulaşmamak gerek her zaman tam sonuçları bul	5/11-12
Tavusu tükü için keseler	İyi sıfat olan insan her zaman başkaları tarafından zarar görür	8/7
Tülkiye dediler sahadıw kimdi dedi kuyruğumdu	Hileci insanlar işlerini hep hileyle görürler	2\6, 7/11
Utananın oğlu olmaz, olsada xerin görmez	Utanan kişinin başında hayır olmaz	7/12
Ver niyaz al miraz	Bir şeye niyet edersen onu sonuçlandırır	7/8-9
Yağından yarma kavrulur arasında soğan buruşur	Üçüncü kişinin iki arkadaş arasına girmesi	12/5-6
Yen bilmez doğrayan bili	Yemeği yen bilmez o işin zorluğunu ama yemeği pişiren yapan zorluğu çeken bilir	12/9
Yıhılan duvarın, o dekke tozu çıkar	Duvar yıkıldığı zaman nasıl toz kalkıyorsa, uygunsuz iş yapanlar da bunu saklayamazlar, mutlaka iz kalır	7/12
Yüz derenin başını bir axlan keser	Hiç kimse kendini büyük görmesin, ondan büyük vardır	3\7
Yüz serce bir kazan dolandırmaz	Yüz adet serçe tüy ve kirlerinden temizlendikten sonra çok küçük kalacağı için bir tençereyi dolduramaz	3\7
Zengini baxar işine yoksul baxar dişine	Zengin insan işinin peşinde, fakir insansa kendi rızkının bulma peşinde	2\5

1.3. DİĞER ATASÖZLERİ

Telafer ilçesi Musul'un 60 km. batısında yer alır. İlçe merkezi, merkeze bağlı üç nahiye (İyaziyye, Rabia ve Zammar) ve bu nahiyeler ile Telafer merkezine bağlı 120 köyden oluşmaktadır. Telâfer'in kuruluşu tarih öncesi çağlara, Orta Taş Devrine kadar dayanmaktadır. Türkmenlerin ilk yerleşim hareketi, Hicri takvime göre 8. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Telâfer kesintisiz olarak medeniyetlere beşiklik etmeye devam etmiştir. Bunun nedenlerinden bir tanesi, topraklarının oldukça verimli olması ve önemli geçiş güzergahları üzerinde yer almasıdır.

Telafer, Musul ile Sincar arasındaki dağ üzerinde kurulu, bol ağaçlı bir kale şehridir. Telafer şehrinin adı; Tel (Tepe) ve Ağber (Toprak-boz) (Beyatlı, N.2017: 96) şeklinde iki kelimeden oluşmaktadır. Tarihin çeşitli dönemlerinde birçok farklı isimle anılmıştır. En çok kullanılan isimleri ise şu şekildedir; "Tell-Afar" ve "Nemet Aştar". Nemet Aştar sözcüğü güzellik, bolluk, hayat ve aşk tanrıçası olan Aştar'ın tarlası ya da tapınağı anlamına gelmektedir. Telafer, toplam 450 bin nüfusa sahiptir. Telafer nüfusunun tamamı, Türkmenlerden oluşmaktadır" (Nur. Eroğlu, Babuçoğlu, Özdi, 2005: 163).

Telafer halkı tarafından konuşulan iki dil vardır. Bunlardan biri, Çağatay Türkçesi diğeri ise Sümer Türkçesidir. Sümer Türkçesi'nin tarihi 7000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Sümerlerin ise yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişi vardır ve M.Ö dönemlere dayanır. Telaferin tarihi 8000 yıla -Ceberkut- asırlarına dayanır. Telafer tarihinde her dil, bir milletin kimliğini oluşturur. Burada önemli olan dildir ve dil, milletin millet olarak doğmasında en önemli unsurdur.

Sümer Türkleri Irak'a 5000 yıl önce gelmişlerdir. Tarihçiler, Sümerlerin bir kısmının Irak'ın kuzeyinde Telafer'e bağlı Sincar bölgesinde kaldıklarını bir kısmının ise güneye Irak'a indiklerini tahmin etmektedir. Edindiğimiz bu bilgiyi de şu şekilde kanıtlayabiliriz. Geçmişten günümüze kadar Sincar Bölgesi'nde bazı mahalle isimlerinin hala Sümer isimleri ile kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda Telafer'in mahallelerinde de Sümer isimleri kullanılmaktadır.

Sümer Lehçesi, beş kez değişime uğrayarak Telafer Lehçesini oluşturmuştur.

"Baba" kelimesinin değişim aşamalarını ele aldığımızda:

Aşama: Aba (Şu an yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.)

Aşama: Ede (Şu an Telafer Lehçesinde kullanılır ancak yaygın kullanımı yoktur.)

Aşama: Dede

Aşama: Buba

Aşama: Ayaba (Bu kelime yok olmuştur.)

Eski bir atasözünde geçen “Dede” sözcüğü yukarıda bahsedilen baba anlamında kullanılmıştır. Ancak şuan “Dede” sözcüğü yerine “Baba” kullanılmaktadır.

Örnek; Ana deli dede deli beşikte bala deli. (Anne baba ne ise doğan çocuk da o’dur.)

Ayrıca “Ana” ve “Bala” sözcükleri, hem Sümer hem de Çağatay Türkçesi ile aynı anlamı taşımaktadır. Ancak “Dede” sözcüğü, sadece Sümer Türkçesinden gelmektedir. Çağatay Türklerinin Sümer Türklerinin yanına gelmelerinin sebebi, birlikte anlaşabilmeleri, sorunsuz bir şekilde yaşayabilmeleridir. Onların Arap dolaylarına gitmemelerin sebebi, Sümer Türkleri ve Çağatay Türklerinin dil benzerliği dolayısıyla birlikte daha rahat yaşayabilecek olmalarıdır. Telafer halkı, 1950 yılından itibaren kendi dillerinde yazıp okumamışlardır. 1950 yılından sonra Sümerler hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır. Aşağıda Telafer Lehçesinin Atasözlerinden bir kaç örnek verelim:

Kimin anası var büyük, qalası var. (Kimin annesi var ise büyük kalesi vardır.)

Kimin annesi var ise onu savunabilecek ve koruyabilecek bir kimsesi vardır.

Yoldaşın tanı yola var, yolda bin bela var. (Arkadaşını tanı yola çık, yolda bin türlü bela var.)

Arkadaşını tanı ondan sonra yola çık.

Qarın qardeşten ferzdir. (Karın kardeşten azizdir.)

İnsanın karnı acıktığında kardeşinden bile önce gelir.

Altın kepeğe ihtiyaç olur. (Altının kepeğe ihtiyacı olur.)

Bir insanın makamı ne kadar büyük olsa da yine muhtaç kalacağı insanlar olacaktır.

Ya mert ol meydana en ya bir merde hizmet ele. (Ya mert ol meydana in ya da bir metre hizmet et)

Ya kendin meydana inip iş yap ya da meydana çık başkasına yardımcı ol.

Kan suya dönmez.

Kan bağı ile bağlı olanlar hiçbir zaman aralarındaki bağ kopmaz.

Oğlum oğlumdu hatta evlenince, kızım kızımdı hatta ölünce.

Kızlar erkeklere göre daha vefalıdır.

Şalan şırt palan yırt

- Palan kopandığı halde hayvan hiç birşeye yaramaz. (Sümerce Atasözü)

İp kırıldı, madar durdur.

- Deyirmenin ip kırıldığında işe yaramaz hale gelir. (Sümerce Atasözü)

Bu bölümde kardeşlik dergisinde yer alan Telafer lehcesindeki bütün atasözleri incelenmiştir ve anlamları verilmiştir. Ayrıca 49 tane atasözünün bulunduğu tespit edilmiştir.

Talefer Atasözleri	Anlamları	Sayı
Aç göz hiç toh olmaz	Açın karnı doyar, gözü doymaz	3/12
Ağacın gölgesi dibine düşmez.	Ağacın gölgesi dibine düşmez	3/7

Akıl başta değil ama yaş başa getirir	Akıl yaşta değil baştadır	5/6
Akıllı kimseyi falcılar sevmez	Akıllı insanlar yalancılara inanmaz	5/9
At ne kadar zubun olsa gene çörek üzerindedir	içinde cevher bulunan insan, kılık kıyafeti eski dökük olsa da değerinden birşey kaybetmez	5/6
Atanın sözünü tutmayan vaydan uzak olmaz	Büyüklerimizin tecrübelerinden her zaman yararlanmalıyız onların uyarılarını dikkata almak gerekli tedbirler almalıyız yoksa pişmanlık duyarız	3/12
Atlısı olanın devesi itmez	Başta olan insan görevini yaptı ise etrafındaki insanları korur ve kötülük gelmesini önler, suçluyu tespit edip ilan eder	5/9
Avcı yatar köpek otlar	Köpek vefakar olduğu için sahibini bekler	3/7
Bağda olmasa gülümüz bizde ne kıymeti var	Hayatta her zaman önemli bir rolünün olması gerek	5/9
Bağvan bekliyen bağda bar tapılır	Mert adam bin çürük insana bedeldir	5/9
Bin baş bir torbaya bir baş bir torbaya	Bin baş ne isterse, bir baş da onu ister	5/9
Boş boğazın başı belalıdır	İnsan nerede ne zaman konuştuğunu bilmeli ve dikkat etmelidir ağzından çıkan sözlerle	5/9
Bilbil bağın bezegidir	Bülbülün meyli bir gonca güle o gülü bülbül süsler ve bezer, insanın meyli çocuk ev bezegi ve tatlı sesleri	5/9
Dil öğünde sümüğ yoxtur	Dilin kemiği yok	3/7
Duman ağdan ne kopartacaktır	Faydası olmayan kişi konuşsada yine hiç kimseye faydası dokunamaz	5/9
Dünya arı kabir azabından çoxtu	Kötü insanın yaptığı kötülük ömür boyu kalır	5/9
Duvar düşende toz kopar	Dünyada hiçbir şey kaybolmaz birinin kaybettiği başkası kazanır bir zengin yoksullaşırken bir yoksul da zenginleşir	3/7

Duznan ekmek düşman olmaz	İki toplum arasındaki bağı anlatırken her hangi bir ayrımcılığın olmadığına işaret etmek ve paylaşımın olduğunu ifade etmektir	3/12
Eskiden bek olmayan yengiden bek olmaz	Önceden aslı olmayanın yeniden olmaz	3/12
Gezen tilki yatan aslannan iğittir	Çok gezen çok bilgili ve marifetli olur, yatan insan ise hep tembel olur	5/6
Güliden tikan, tikandan gül.	Her iyiden kötü çıkabilir, her kötünden de iyi çıkabilir	3/7
Harda aş orda baş	Nerede meenfat olursa oraya gider	5/6
Hatın eğrisi büyük oküzde	Budala, görgüsüz, kaba, anlayışsız, yeteneksiz kimse	5/6
Her ağaçdan odun olmaz	Her adamdan hayır gelmez	3/12
Her ağacın barı olmaz	Her insan iş çıkarmayabilir	3/12
Her huren köpeğe daş atarsan daşın tükenir	Duyduğun sözlere kulak asmamak gerek	5/9
Hordamağın bilmeyen köyün sürüsüne kurt getirir	1-Köpeğin havlaması olmadığına köye saldırırlar. 2- bekçisi olmayan mekan taranır	5/9
İşleyen dişler işlemeyemen dişlemez	İşleyen para kazanır işlemeyen para kazanamaz	3/7
Kan kana karıştı.	İki kişinin emme yolu ile ya da kanlarını karıştırmalarıyla kurulan ve her ikisine de gerçek kardeşler arasındaki hal ve görevlerin tıpkısını yükleyen dostluk bağı	3/7
Qavan qavılır	Ne yaparsan birgün senin başına da gelebilir	5/9
Kimine akşam gölgesi kimine sabah gölgesi	Kimi insana sabah aydınlığı şans getirir kimi insane gece karanlığı	3/7
Korkmayan korkutmaz.	Dikkatli olmak gerek	3/7
Koy seni tanıyan kurtlar yesin	Bilinen şeytan, bilinmeyen kişiden iyidir	3/7
Kurtla köpeği tanımayan çoban çoban değı	Sürüsünden emin olmayan kurtla köpeği tanımaz	5/9

Kuyu kazan kuyudan korkmaz	Arkadaşına plan hazırlar	5/9
Olma tuğyan olursay üryan	Mezarda tuğyan insan çıplak olur bide allahı onun sevgini halkın kalbinden çıkarar	3/7
pişmiş boğazdan çıkan söz kimseyi incitmez	Akıllı insan konuşmadan önce düşünür akılsız insan düşünmeden konuşur	5/9
Put perestten korkmamızdan kork	Sessiz kalan hiç konuşmayan insandan korkmalıdır	5/9
Sıcandan olan dağarcuğ dibisi delinir	Eğer sıcanla ortak isen o zaman sıcanın yaptığı delikden sende zarar görürsün	5/9
Sırrına yetik olmayan dost dost değildir	Dostluğa inanmak gerek	
Söylemeğ asantı, yapmağ zehmetti	Sadece konuşur ortada yaptığı her hangi bir fiil yoktur	3/7
Süretin inandığı aynadır	Ayna insanın yüzündeki herşeyi olduğu gibi yansıtır	5/9
Terazi hakkın nazargahıdır	Terazi gözün ölçüsüdür	5/9
dırnağ etten ayrılmaz	Et tırnaktan ayrılmaz	3/7
Toz kervanın yoldaşdır	Kervanın geçtiği yer bellidir	
Tutunden kaçan oda düşmez	Küçük sorundan kaçır büyük soruna yakalanmazsın	3/12
Ucuz et kazan dibi delir	Ne kadar ucuz alınan eti kaynatırsan pişmez kazanda en sonda kazan delinir bu yüzden ucuz mal almamalısın	5/9
Yüz dereninin başını bir axlan keser	Yani hiç kimse kendini büyük görmesin çünkü o serceler kazanda itiyor	3/7
Yüz serçe bir kazan doldurmaz	Yüz adet serçe tüy ve kirlerinden temizlendikten sonra çok küçük kalacağı için bir tençereyi dolduramaz	3/7

Dünya Atasözleri**Ülke**

Adalet tanrıyı da insanları da memnun eder

Hint

Altın ateşle denenir, insan da altınla

Çin

Atın ardında, kadının önünde, arabanın yanında, papazın yakınında
bulunmak tehlikelidir

Alman

Atta ve kadında asillik ara

İngiliz

Bin bilersen de bile bir bilene danış

Türk

Bin kilometrelik bir yolculuğa bir adımla başlanır

Japon

Bir gün için mesut olmak isterseniz yeni bir elbise yaptırınız ömrünüzce
mesut olmak isterseniz namuslu kalınız

Hint

Değirmene önce gelen ununu önce öğütür

İşveç

Dışın ağırırorsa çek kurtul, komşun kötü ise kaç kurtul

Azeri Türk

Düşmanından kötü dille bahsetme, fakat onun hakkında istediğin kadar
kötü

Latin

Eğer sen uzun müddet bir uçurumun içine bakarsan, uçurum de senin
içine bakar

Çin

Evde ahenk olursa milletin arasında intizam olur, milletin arasında
intizam olursa dünyada sulh olur

Türk

Güzel söz söyleme sanatı olduğu gibi, güzel anlama ve dinleme sanatı da
vardır

Yunan

Her misafir diğerlerinden, ev sahibi ise hepsinden nefret eder

Arnavut

Kitaplar sağırlara hitap eden dilsiz dostlardır

Holanda

Para konuştuğu vakıt, hakikat susmak zorunda kalır

Rus

Sihhati olanın kuvveti vardır, kuvveti olanın umidi vardır

Arap

Talıhsızlıklar, kendileri için açık bırakılan kapıdan içeri girerler

Çek

Tercübe ettiğin bir kimseyi yeniden tecrübe etmek nedamattan başka bir
netice vermez

Arap

2. BÖLÜM

KARDEŞLİK DERGİSİNDE DEYİMLER

“Genellikle gerçek anlamından farklı bir anlamda kullanılan, dikkat çekici bir anlatımı bulunan, ifadeyi daha zenginleştirmek amacıyla mecazi söyleyişlerle bireyin hayal dünyasını geliştiren, iki veya daha fazla kelimedenden oluşan, kalıplaşmış söz topluluklarına "deyim (tabir)" denir. Deyimdeki kelimelerin yerleri değiştirilemez; bir kelime çıkarılıp, anlamdaş olsa dahi yerine başka bir kelime konulamaz. "Eli yüzü düzgün" deyimini, "yüzü eli düzgün" biçiminde; "baş kaldırmak" deyimini, "kafa kaldırmak" biçiminde değiştirilemez; değiştirilirse deyim olmaktan çıkar. Deyimler, içerisinde kısa ve özlü ifadeler barındırırlar. Bir kavramı, bir düşünceyi, bir olayı az sözle belirtmek ya da daha etkili kılmak için kullanılırlar.” (Duru, H.2009:27-30). Bu nedenle deyimlerde cümle sonuna veya kelime arasına ek geldiğinde deyim anlamı değişebilir. “Deyimler, bir dile ait olan anlatım özellikleri, o dili konuşan toplumun geçmişi, yaşam şekli, gelenekleri ve çeşitli unsurları hakkında bizlere önemli ip uçları vermektedir” (Aksan, D.1990: 37-38).

“Deyimler, dil bilgisi öğretiminde gerekli olan çeşitli işlevleri de yerine getirmektedir. Bir deyim, iki veya daha fazla kelimedenden oluşabilir ve oluşan bu dil birlikleri, duygu ve düşüncelerimizi anlatacak ve dikkat çekecek biçimde sıralanır. Aynı zamanda isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil şeklinde dil bilgisi kavramları olarak karşımıza çıkabilirler” (Elçin, Ş.1986: 642). Gramer unsurları olarak karşılatığımız örnekler şu şekilde gösterilebilir: Dik kafalının biridir (Ad görevinde), Suyu sabuna dokunmadan işi bitirdi (Zarf görevinde), Zavallı elden ayaktan düşmüş (Eylem görevinde). Anasının gözü bir adam (Sıfat görevinde), Adam sen de! (ünlem görevinde) vb. Türkçe için bunlara benzer daha birçok örnek verilebilir.

Etkili bir kullanım alanına sahip olması nedeniyle deyimler, birçok bilim dalı tarafından kullanılmakta olup, bunlar için adeta vazgeçilmez anlamlar taşır. Bu denli geniş kullanım alanına sahip olan deyimlerin bir kısmının zaman içerisinde kullanılmaması; o deyimlerin kaybolmasına, yok olmasına neden olmaktadır. Millî servetimiz olarak gördüğümüz deyimlerimizin yok olmaması için mücadele edilmesi, kullanım alanlarını

artırarak ve üzerine daha çok bilimsel araştırma yaparak kalıcı olmaları sağlanması, Türk dilini konuşan her bireyin millî sorumluluğudur.

Deyimlerde de atasözlerinde olduğu gibi mecazî bir anlatım söz konusudur. Anonim özellik gösteren deyimlerimiz, atasözleri ile birlikte bir bütünlük oluşturur. Sosyal ve kültürel değerlerimizin geleceğe aktarımı noktasında, atasözleri ile birlikte deyimlerimiz de önemli bir yere sahiptir. “Deyimler, belli bir duyguyu, düşünceyi, kavram ya da durumu ifade etmek için birden çok sözcüğün bir arada veyahut nadir olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözlerdir. (Aksan, D. 1982: 37). Bireyin hayal dünyasını zenginleştirirken, iyi derecede konuşup iyi derecede yazmasını sağlayan deyimler; yazıya canlılık, sıcaklık ve içtenlik kazandıran, soyut ve mecaz anlam belirten kalıplaşmış anlatım öğeleridir. Deyimler, bir dili konuşan toplum hakkında çeşitli bilgiler sunar; dünya görüşü, yaşam şekli, gelenekler, görenekler ve inanışlar.vb kısacası o toplumun maddi ve manevi kültürünü bizlere yansıtır.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük’te deyim ile ilgili şu açıklamalar yer almaktadır: “Deyim a. Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, deyim. Mânî, destan, ağıt, şiir, mısra, şarkı, türkü, gazel. Söz, kelime. bk. söylem. Belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden artık kelimeden meydana gelmiş söz öbeği. Anlatım gücünü artırmak amacıyla, gerçek anlamı dışına çıkan, bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok sözcük: Göze girmek, gözden düşmek, kulağı delik, eli açık, tepesi atmak, gönül almak, göze gelmek, dile düşmek, küplere binmek, balık kavağa çıktığı zaman vb.”

Deyimlerimize ait olan bir takım özellikleri aşağıda maddeler hâlinde incelemek yerinde olacaktır.

1. Deyimler de tıpkı atasözlerinde olduğu gibi kalıplaşmış sözler olup kelimelerin yerleri değiştirilemez veya eş anlamlı kelimeler yerine konulamaz.
2. Atasözlerinde olduğu gibi deyimler de az sözle çok şey anlatma sanatıdır.
3. Deyimler en az iki kelimeden oluşurlar.
4. Deyimler genel kural özelliği gösteren sözler topluluğu değildir.

5. Deyimler genellikle mastar hâlinededir.
6. Atasözlerinde olduğu gibi deyimler de ortaya çıkış hikâyesi ile varolmuşlardır.
7. Bir yazar deyim ve atasözünü ne kadar yerinde kullanırsa yazarın dile hâkimiyeti o derece üst düzey nitelikler taşır.
8. Bazı atasözleri hem deyim olma, hem de atasözü olma özelliği gösterir: (Ne ekersen onu biçersen, ektiğini biç vb.)
9. Deyimlerde iç kafiye vardır. Akdeniz'e kaptan, Mısı'a sultan; azıcık aşım, ağrısız başım vb.
10. Atasözlerinde olduğu kadar olmasa da söz sanatlarına rastlanır. Hanımeli, aslanagzı, kar gibi, kuzu gibi (benzetme). (Bulut, M. (2013))

2.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLAN DEYİMLER

Bu bölümde ise görüldüğü gibi üç ayrı başlık altında deyimler toplanmıştır. Birinci Irak Türkmen Türkçesi onun yanında Türkiye Türkçesiyle paralelliği olan deyimler ve dergide deyimlerin geçtiği sayıları da görülmüştür. bunlar 347 deyim Türkiye Türkçesiyle paralelliğin göstermiştir.

TÜRKMEN DEYİMLERİ	TÜRKÇE DEYİMLER	SAYI
Adı çıkmak	Adı çıkmak	5 / 1-2
Adı war	Adı var	5 / 1-2
Ağı karayı seçmek	akla karayı seçmek	5 / 1-2
Ağır başlı	Ağır başlı	6 / 4
Ağır basmak	Ağır basmak	5 / 1-2
Ağır söz	Ağır söz	8 / 8-9
Ağız buzmak	Dudak bükme	14/3-4
Ağız kılıdı olmak	Ağıza kilit takmak	14/3-4
Ağıza düşmek	Ağıza düşmek	14/3-4
Ağızda tat, boğaza feryad	Ağıza tat, boğaza feryat	14/3-4
Ağızdan ağıza	Ağızdan ağıza dolaşmak	5 / 1-2
Ağızda bakla ıslanmaz	Ağızda bakla ıslanmamak	5 / 1-2
Ağızda kuş tutsa	Ağız ile kuş tutmak	8 / 7
Ağızda mercimek ıslanmamak	Ağızda bakla ıslanmamak	14/3-4
Ağızdan süt kokusu gelmek	Ağız süt kokmak	14/3-4
Alıcı gözüyle bakmak	Alıcı gözüyle bakmak	5 / 1-2
Alnında şeytan tükü var	Şeytan tüyü var	5 / 6
Altan alta	Altan alta	5 / 1-2
Ana baba günü	Ana baba günü	5 / 1-2
Aradan kara kedi geçmek	Aralarından kara kedi geçmek	5 / 1-2
Ard kapıdan çıkmak	Arka kapıdan çıkmak	5 / 1-2
Aslı yok astarı yok	Aslı astarı yok	5 / 1-2
Ateş bahasına	Ateş pahasına	5 / 1-2

Ateş saçmak	Ateş saçmak	5 / 1-2
Ateş sarmak	Ateş bacayı sarmak	5 / 1-2
Ateşe görlükle gitmek	Ateşe körükle gitmek	5 / 1-2
Ateşine yanmak	Ateşine (narına) yanmak	5 / 1-2
Ayağ bağı	Ayağına bağ vurmak	5 / 1-2
Ayağ uydurmak	Ayak uydurmak	5 / 1-2
Ayağa sıcak su dökmek	Ayağına sıcak su dökmek	5 / 1-2
Ayağı altında yumurtta olmak	Ayağının altında yumurta mı var	8 /7
Ayağında donu olmamak	Ayağında donu olmamak	5 / 1-2
Ayağını kesmek	Ayağını kesmek	5 / 1-2
Ayağının altına karpuz kabuğu koymak	Ayağının altına karpuz kabuğu koymak	5 / 1-2
Ayağının altında yumurta olmak	Ayağının altında yumurta mı var	5 / 1-2
Ayaklı kütüphane	Ayaklı kütüphane	5 / 1-2
Ayaza kalmak	Ayaza kalmak	5 / 1-2
Baş açmak	Baş açmak	6/6-7
Baş ağırtmak	Baş ağrıtmak	6/6-7
Baş almak	Alıp başını gitmek	6 /4
Baş aşağı	Baş aşağı etmek	6/6-7
Baş başa çatmak	Baş başa vermek	6 /4
Baş bozuk	Başı bozuk	6/6-7
Baş çıkarmağ	Baş çıkarmak	6 /4
Baş dolanmak	Bela aramak	6/6-7
Baş eğmek	Baş eğmek	6 /4
Baş etmek	Baş etmek	6 /4
Baş göstermek	Baş göstermek	6/6-7
Baş göz etmek	Baş göz etmek	6/6-7
Baş kaldırmak	Baş kaldırmak	6 /4
Baş sallamak	Baş sallamak	6 /4
Baş ucu	Baş ucu	6 /4
Baş vermek	Baş vermek	6 /4
Baş vurmak	Baş vurmak	6 /4

Baş yukarı	Baş yukarı	6/6-7
Başa başa	Başa baş gelmek	6 /4
Başa çıkılmaz	Başa çıkılmaz	6 /4
Başa çıkmağ	Başa çıkmak	6 /4
Başa geçir	Başına geçirmek	6 /4
Başa geçmek	Başa geçmek	6 /4
Başa kağmak	Başına kakmak	6/6-7
Başa kut olmak	Taker meker yavarlanmak	6/6-7
Başı altında çok işler var	Başı altından çıkmak	6 /4
Başı belalı	Başı belalı	6 /4
Başı boş	Başı boş	6 /4
Başı gitse sözünden dönmez	Başı gitse sözünden dönmez	6 /4
Başı koltuğunda	Kelle koltukta	6 /4
Başına çalınmak	Başına çalınmak	6/6-7
Başına dolanmak	Başına dolaşmak	6/6-7
Başına gelmek	Başına gelmek	6 /4
Başına konmak	Başına konmak	6 /4
Başına konmak	başına devlet kuşu konmak	6/6-7
Başına vurmak	Başına vurmak	6 /4
Başında çok çanaklar kırılan	Başında çok çanaklar kırılan	6 /4
Başından atmak	Başından atmak	6 /4
Baştan ayağa	Baştan ayağa	6/6-7
Bir taştan iki kuş vurmak	Bir taşla iki kuş vurmak	8 /7
Bir tek kanadıydı uçmak	Kendi kanatlarıyla uçmak	8 /7
Boğaz boğaza girmek	Boğaz boğaza	5 / 7-8
Boğaz kavgası	Boğaz kavgası	5 / 7-8
Boğaz tokluğu	Boğaz tokluğuna	5 / 7-8
Boğazdan kesmek	Boğazdan kesmek	5 / 7-8
Borusu ötmek	Borusu ötmek	5 / 7-8
Boş buğaz	Boş boğaz	5 / 7-8
Boş utup dolu vurmak	Boşa atıp dolu tutmak(vurmak)	5 / 7-8
Boş vermek	Boş vermek	5 / 7-8

Boy ölçüşmek	Boy ölçüşmek	5 / 7-8
Buldukça bunamak	Buldukça bunamak	5 / 7-8
Bulunmaz hint kumaşı	Bulunmaz hint (bursa) kumaşı	5 / 7-8
Buluttan nem kapmak	Buluttan nem kapmak	5 / 7-8
Burnını sokmak	Burnunu sokmak	5 / 7-8
Burnu kaf dağında	Burnu kaf dağında	5 / 7-8
Burnundan gelmek	Burnundan gelmek	5 / 7-8
Burnundan konuşmak	Burnundan solumak	5 / 7-8
Baş eğmek	Boyun eğmek	6 / 4
Çalımına getirmek	Çalımına getirmek	5 / 7-8
Çalmadan oynar	Çalmadan oynamak	5 / 7-8
Çam devirmek	Çam devirmek	5 / 7-8
Can çalmak	Çan çalmak	5 / 7-8
Can pazarı	Can pazarı	5 / 7-8
Cana kıymak	Cana kıymak	5 / 7-8
Çanak açmak	Çanak açmak(tutmak)	5 / 7-8
Çanak yalayıcı	Çanak yalayıcı	5 / 7-8
Canı tez	Tez canlı	5 / 7-8
Canına ot tıkmak	Çanına ot tıkmak	5 / 7-8
Çarğı dönmek	Çarkı döndürmek	5 / 7-8
Cebi delik	Cebi delik	5 / 7-8
Çene çalmak	Çene çalmak, çenesi açılmak	5 / 7-8
Çenesi düşük	Çenesi düşük	5 / 7-8
Çenesini bıçak açmamak	Çenesini bıçak açmamak	5 / 7-8
Çiçek gibi	Çiçek gibi	5 / 7-8
Çiçeki burnunda	Çiçeği burnunda, camuru karnında	5 / 7-8
Çileden çıkarmak	Çileden çıkarmak	5 / 7-8
Çileye çıkarmak	Çile çekmek	5 / 7-8
Çinler top oynamak	Cinler top oynamak	5 / 7-8
Çorbaya dönmek	Çorbaya dönmek	5 / 7-8
Çürük tahtaya basmak	Çürük/ Yas tahtaya basmak	5 / 7-8
Dağlara taşlara	Dağlara taşlara	5 / 10

Dalına binmek	Dalına binmek	5 / 10
Damara basmak	Damarına basmak	5 / 10
Damara girmek	Damarına girmek	5 / 10
Damarı tutmak	Damarı tutmak	5 / 10
Damdan düşer gibi	Damdan düşer gibi	5 / 10
Darısı başınıza	Darısı başına	5 / 10
Dediği dediğdir	Dediği dedik, çaldığı düdük	5 / 10
Deli fişek	Deli fişek	5 / 10
Delğe tıkmak	Delğe tıkmak	5 / 10
Deliksiz uyku	Deliksiz uyku	5 / 10
Derlip toparlamak	Derleyip toparlamak	5 / 10
Deve yapmak	Deve yapmak	5 / 10
Devede kulak	Devede kulak	5 / 10
Deveye handek atlatmak	Deveye hendek atlatmak	5 / 10
Devlet düşküni	Devlet düşkünü	5 / 10
Devlet kuşu	Devlet kuşu	5 / 10
Dik başlık etmek	Dik başlı	5 / 10
Dikine gitmek	Dikine gitmek	5 / 10
Dikiş todırmamak	Dikiş tutturamamak	5 / 10
Dil belası	Dilinin belasını çekmek	5 / 10
Dil çalmak	Dili çalmak	5 / 10
Dil çıkarmak	Dil çıkarmak	5 / 10
Dil ucune gelmek	Dilinin ucuna gelmek	5 / 10
Dil uzatmak	Dil uzatmak	5 / 10
Dile destan olmak	Dillere destan olmak	5 / 10
Dile dolamak	Dile dolamak	5 / 10
Dile düşmek	Dile düşmek	5 / 10
Dili balas olmak	Dil belası	5 / 10
Dille tabir olunmaz	Dille tabir olunmaz	5 / 10
Dillenmek	Dillenmek	5 / 10
Diller dökmek	Dil(Diller) dökmek	5 / 10
Dipsiz gile boş anbar	Dipsiz kile boş ambar	5 / 10

Diş gecirmek	Diş geçirmek	5 / 10
Diş gıcıtme	Diş gıcırdatmak	5 / 10
Diş göstermek	Diş göstermek	5 / 10
Dişi sıkmak	Dişini sıkmak	5 / 10
Dizini vurmek	Dizini dövme	5 / 10
Dört başı mamur olmak	Dört başı mamur	5 / 10
Dört dönmek	Dört dönmek	5 / 10
Dört el ile sarılmak	Dört elle sarılmak	5 / 10
Dört gözle beklemek	Dört gözle beklemek	5 / 10
Dört kollu	Dört kollu	5 / 10
Dudağı kurumak	Dudağı kurumak	6/6-7
Dudak bukmek	Dudak bükme	5 / 10
Dudak bükme	Dudak bükme	6/6-7
Dudak büzmek	Dudak büzmek	6/6-7
Dudak dişlemeğ	Dudak ısırma	6/6-7
Dudak gemirmeğ	Dudak kemirmek	6/6-7
Dudak şor etmek	Dudak sarkıtmak	6/6-7
Duman indirmek	Duman olmak	5 / 10
Dumanı üstünde	Dumanı üstünde	5 / 10
Dünyadarlık etmek	Dünyayı dar etmek	5 / 10
Dünyaya gelmek	Dünyaya gelmek	5 / 10
Ek son çaresi	Uğursuzluk çökmek	5 / 1-2
Ekmeğine yağ sürmek	Ekmeğine yağ sürmek	5 / 3
Ekmeğini nar kapuğuna döndürmek	Ekmeğine kan doğramak	5 / 3
Ekmeğini taştan çıkarmak	Ekmeğini taştan çıkarmak	5 / 3
Ekmek kapısı	Ekmek kapısı	5 / 3
Ekmekten etmek	Ekmeğinden olmak	5 / 3
El altında	El altında	5 / 3
El altından	El altından, gizliden gizliye, alttan alta	5 / 3
El atmak	El atmak	5 / 3
El çekmek	El çekmek	5 / 3

El elde baş başda	El elde baş başta	5 / 3
El elde baş başda	El elde baş başda	6 / 4
Elde avucda	Elde avuçta	5 / 3
Elde bir	Elde bir	5 / 3
Elde etmek	Elde etmek	5 / 3
Ele almak	Ele almak	5 / 3
Ele gecirmek	Ele gecirmek	5 / 3
Ele vermek	Ele vermek	5 / 3
Eli boş dönmek	Eli boş çevrilmek, dönmek, geri gelmek	5 / 3
Eli ekmek tutmak	Eli ekmek tutmak	5 / 3
Elinde olmamak	Elinde olmamak	5 / 3
Eşik eşindirmek	Eşik Aşındırmak	5 / 3
Eski defterleri karıştırmak	Eskidefterleriyoklamak(karıştırmak)	5 / 3
Eski hamam eski tas	Eski tas eski hamam	5 / 3
Eskiler sözi	Atalar sözü	8 / 8-9
Etekleri tutuşmak	Etekleri tutuşmak	5 / 4
Etekleri zil çalmak	Etekleri zil çakmak	5 / 4
Etindeki bulmak	Eteğini bulmak, çekmek	5 / 4
Etiliyle sütlüyle karışmamak	Etiliye sütlüye karışmamak	5 / 3
Evlere şenlik	Evlere şenlik	5 / 4
Felek cemberinden gecmek	Feleğin Çemberinden geçmek	6 / 1
Fıkdan gary musallah	Bir tahtası eksik	6 / 5
Fırsat düşkünü	Fırsat bulmak	6 / 1
Fırsat olmak	Fırsat kaçırmak	6 / 1
Gel zaman git zaman	Gel zaman git zaman	6 / 1
Göz açtırmamak	Göz açtırmamak	6 / 1
Göz boyamak	Göz boyamak	6 / 1
Göz dikmek	Göz dikmek	6 / 1
Göz gezdirmek	Göz gezdirmek	6 / 1
Göz göre	Göz göre göre	6 / 1
Göz göze girmek	Göz göze girmek	6 / 1

Göz gözi görmek	Göz gözü görmemek	6 / 1
Göz kararı	Göz kararı	6 / 1
Göz kulak olmak	Göz kulak olmak	6 / 1
Göz ögünde bulundurmak	Göz önünde tutmak	6 / 1
Göz öğünde bulunmak	Göz (gözünün)önünde olmak	6 / 1
Göz yummak	Göz yummak	6 / 1
Gözde olmak	Gözde olmak	6 / 1
Gözden düşmek	Gözden (gözünden) düşmek	6 / 1
Gözden geçirmek	Gözden geçirmek	6 / 1
Göze girmek	Göze girmek	6 / 1
Gözi açık gitmek	Gözü açık gitmek	6 / 1
Gözi dört açmak	Gözünü dört açmak	6 / 1
Gözleri fal taşına dönmek	Gözleri falan taşı gibi açılmak	6 / 1
Gün doğmak	Gün doğmak	6 / 1
Gün görmek	Gününü görmek	6 / 1
Günü geçmek	Gün(ü) geçirmek	6 / 1
Günü gününe	Günü gününe	6 / 1
Ha ali hoca ha hoca ali	Ha ali hoca ha hoca ali	6/5
Habbayı kubba yapmak	Gözünde büyütme	6 / 5
Habı yutmak	Hapı yutmak	6 / 5
Hakkından gelmek	Hakkından gelmek	6 / 5
Halka verir talihini kendi yutar salkımı	Kendini düşünmek	6 / 5
Har varıp Harman savurmak	Har vurup Harman savurmak	6 / 5
Hazırdan söylemek	Hazır cevap	5 / 4
Hem nalına hemde miğine vurmak	Hem nalına hem mihına vurmak	6 / 5
Her evde bir deli bizim evde hep deli	Her evde bir deli bizim evde hep deli	6 / 5
Her telden çalmak	Her telden çalmak	6 / 5
Hesaba katmak	Hesaba katmak	6 / 5
İçe doğmak	Gönlüne doğmak, İçine Doğmak	5 / 4
İçi geçmek	İçi geçmek	5 / 4

İçini çekmek	İçini çekmek	5 / 4
İdara etmek	Idare etmek	5 / 4
İğne iplik	Bir iğne bir iplik olmak. İğne İpliğe Dönmek	5 / 4
İki eli bir başı kalmak	İki eli bir başına kalmak	6 / 4
İnce alıp sık dokumak	İnce eleyip Sık dokumak	5 / 4
İp ucu	ip ucu	5 / 4
İpe ün sermek	ipe un sermek	5 / 4
İpin uçunu kaçırmak	ipin ucunu kaçırmak	5 / 4
İpliği pazara çıkmak	ipliği pazara çıkmak	5 / 4
İş başa düşmek	iş başa düşmek	5 / 4
İş başı	iş başı	5 / 4
İş işten geçmek	iş işten geçmek	5 / 4
İş yok	iş yok	5 / 4
İstifini bozmamak	istifini bozmamak	5 / 4
İyi saatinde olsunlar	iyi saatte olsunlar	5 / 4
Kafa tutmak	Kafa tutmak	6 / 5
Kaleme almak	Kaleme almak	6 / 5
Kaleme gelmez	Kaleme gelmez	6 / 5
Kaleminden kan damlamak	Kaleminden kan damlamak	6 / 5
Kan tere batmak	Kan ter içinde kalmak	6 / 5
Kanadın kırmak	Kanadı kırılmak	8 / 7
Kanatarlıyı atmak	Küfrü basmak	6 / 5
Kanını emmek	Kanını emmek	6 / 5
Kanlı bıçaklı olmak	Kanlı bıçaklı olmak	6 / 5
Kapağ başa patlamak	Kabak başına patlamak	6 / 5
Kapağı bir yere atmak	Telaşa düşmek(farklı)	6 / 5
Kapısını almak	Kapısını çalmak	6 / 5
Kara çalmak	Kara çalmak	6 / 5
Karnı zil çalmak	Karnı zil çalmak	6 / 5
Kaş yaparken göz çıkarmak	Kaş yapayım darken göz çıkarmak	6 / 5
Kasıp kavurmak	Kasıp kavurmak	6 / 5

Kaşla göz arasında	Kaşla göz arasında	6 / 5
Kazan kaldırmak	Kazan kaldırmak(devirmek)	6 / 5
Kazık atmak	Kazık atmak	6 / 5
kelle kulak	Kelle kulak yerinde	6 / 5
Kim vurduya gitmek	Kim vurduya gitmek	6 / 5
Kırk bir buçuk maşallah	Kırk bir kere maşallah	6 / 5
Kırk dereden su getirmek	Kırk dereden su getirmek	6 / 5
Kokusu çıkmak	Kokusu çıkmak	6 / 5
Kol kanat çalmak	Kol kanat germek	8 / 7
Koldan kanattan düşmek	Kolu kanadı kırılmak	8 / 7
Koltuk vermek	Koltuk vermek	6 / 5
Kör körüne	Körü körüne	6 / 5
Kulağa küpe olmak	Kulağına küpe olmak	6 / 5
Kulağı delik	Kulağı delik	6 / 5
Kulağı dolmuş	Kulakları dolmak	6 / 5
Kulağından kulağa	Kulaktan kulağa	6 / 5
Kulak asmamak	Kulak asmamak	6 / 5
Kulak kabartmak	Kulak kabartmak	6 / 5
Kulak kesilmek	Kulak kesilmek	6 / 5
Kulak misafiri	Kulak misafiri olmak	6 / 5
Kuş kanadında	Kanat açmak	8 / 7
Kuşı geçirtmez	Kuş ucurmamak	8 / 7
Oçağına sığınmak	Oçağına düşmek	5 / 3
Oçağını söndürmek	Oçağını söndürmek	5 / 3
Öğünü ardını düşünmemek	Önünü ardını düşünmemek	5 / 4
Omuz öpmek	Omuz öpmek	5 / 3
Omuz silmek	Omuz silmek	5 / 3
Omuz vermek	Omuz vermek	5 / 3
On ayak olmak	on ayak olmak	5 / 4
Ot yoldurmak	Ot yoldurmak	5 / 3
Ötesi can sağlığı	Ötesi can sağlığı	5 / 4
Öz başına	Kendi başına	6 / 4

Şeytanı aldadı	Şeytana pabucunu ters giydirmek	5 / 6
Söz açılmak	Söz açılmak	8 /8-9
Söz açmak	Söz açmak	8 /8-9
Söz alıp söz vermek	Söz alıp vermek	8 /8-9
Söz almak	Söz almak	8 /8-9
Söz altında kalmamak	Söz altında kalmamak	8 /8-9
Söz atmak	Söz atmak	8 /8-9
Söz bilmek	Sözünü bilmek	8 /8-9
Söz döndürmek	Eveleyip gevelemek	8 /8-9
Söz etmek	Söz etmek	8 /8-9
Söz gelişi	Söz gelişi(gelimi)	8 /8-9
Söz kaçırmak	Ağzından laf kaçırmak	8 /8-9
Söz sözü açar	Söz sözü açmak	8 /8-9
Söz tutmak	Söz tutmak	8 /8-9
Söz ustası	Söz ustası	8 /8-9
Söz vermek	Söz vermek	8 /8-9
Söze uymak	Söze uymak	8 /8-9
Sözi eşidilen	Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır	8 /8-9
Sözi geçmek	Söz geçirmek	8 /8-9
Sözi yere düşmek	Sözü yere düşmek	8 /8-9
Sözine söz katılmaz	Sözün üstüne söz söylenmez	8 /8-9
Sözini geri almak	Sözünü geri almak	8 /8-9
Sözünün sahibi	Söz sahibi	8 /8-9
Sözünün tubutu yoktu	Sözünde durmamak	8 /8-9
Sözüm yabana	Sözüm yabana	8 /8-9
Sözün bilmez	Sözünü bilmez	8 /8-9
Sözünde durmak	Sözünde durmak	8 /8-9
Üsttü başı	Kalıbı kıyafeti yerinde olmak	6/6-7
Yaşlı başlı	Yaşlı başlı	6 /4
Avuc açmağ	Avuc açmak	5 / 1-2
Avucunu yalamağ	Avucunu yalamak	5/1-2

Ağzında dil yoxtu	Ağzı var dili yok	14/3-4
İnceden inceye	İnceden inceye	5 / 4
Çekiye gelmek	Çekiye gelmek	5 / 7-8
Çenesinin içini açmak	Çenesini açmak	5 / 7-8
El erişmemek	El erişmemek	5/3
Elde olmak	Elde olmak	5/3
İyi saatında olsunlar	İyi saatte olsunlar	5/4
Söz çıkartmağ	Söz çıkarmak	8/8-9
Söz utmağ	Söz utmak	8/8-9
Öpüp başa koymağ	Öpüp başa koymak	5/4
Ne şeytanı gör ne kul haahad oku	Ne şeytanı gör ne salavat getir	5/

2.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE PARALEL OLMAYAN DEYİMLER

Bu bölümde ise görüldüğü gibi üç ayrı başlık altında deyimler toplanmıştır. Birinci Irak Türkmen Türkçesi onun yanında Türkiye Türkçesiyle paralelliği olmayan deyimler ve dergide deyimlerin geçtiği sayıları da görülmüştür. Bunlar 75 deyim Türkiye Türkçesiyle paralelliğin göstermemiştir.

TÜRKMENÇE DEYİMLER	TÜRKÇE DEYİMLER	SAYI
Adımını tek atmak	Düşünerek davranmak	5 / 1-2
Ağaç başında	muhabbâk	6 / 4
Alt dudağı yer süpürü üst dudağı gök	Somurtkan insan	6/6-7
Amanı gizlemek	Küçük kalmamak	5 / 1-2
At kuyruğu yağmağ	Hızlı yağmur	5 / 4
Atından kırsağından atından bu yolu yayan gideğ anağ şeytan atından	İnat etmek vazgeçmek	5 / 6
Ay ışığında hırsızlığa çıkmak	İşin doğru vaktini ve yerini düşünmeden yapmak	5 / 3
Ayağa çalmak	Engel olmak	5 / 3
Ayağının altında yumurta olmak	Ağır davranmak	5 / 1-2
Baş beyin aparmağ	Boşuna bolça laf savurmak	6/6-7
Baş çıkartmağ	Bir işten eklemek	6 / 4
Baş düşmek	Bir tür hastalık	6 / 4
Baş kuşamak	Benimsemek, ilgilenmek	6 / 4
Baş oğlan	Efe, yigit	6 / 4
Başı gitse namazı gitmez	Namazını hiç geciktirmeyen	6 / 4
Başına antdiçilir	Doğruluğundan herkesçe sevilen	6 / 4
Başında	Tam	6 / 4
Başında birşeyler dolaşmak	Bir kurnazlık hazırlıyor	6 / 4
Başında çıkmak	Kötü niyetinin müstahakkını bulmak	6 / 4
Başından yeşil tutun çıkmak	Açısından yıkılıp yanmak	6 / 4
Başını açmak	Birini tahkir etmek için başındaki bağı açivermek	6/6-7

Başıw düz bağla	Birinin ailesindeki eksikliği yadırgamak	6 / 4
Başıw top öğüne düşsün	Başın topun önüne düşsün(Beddua)	6/6-7
Başıwda çıksın	Bir çeşit beddua	6 / 4
Boğazından tüklü tavuk geçmez	Havalı insan	8 / 7
Boğazını çıkarmak	yiyeceğini kazanmak	5 / 7-8
Boyacı köyü	Çabuk ve acele yapılan iş	5 / 7-8
Bu başı eliwden gömesen	Bir çeşit yemin	6 / 4
Çingene borcu	Avkaf borclar	5 / 7-8
Çık söz batarlı söz	Hacımdan fazla gösterilen	8 / 8-9
Dilinden asılsın	Fena sözlerinin cezasını bulsun	5 / 10
Diline ulaşmak	Birisinin üzerine öldükten sonar ulaşmak	5 / 10
Dişi batmak	Birisine eziyet vermeyi kolay görmek	5 / 10
Dudağından kan damlamak	Güzel dudaklı	6/6-7
Dudağı ibinmek	Beğenmemek, Kabul etmemek	5 / 10
Dudak kaçırmak	Dudak bükmek	6/6-7
Dudak sallamak	Surat asmak	5 / 10
El ayak çalmak	Kimse kalmamak	5 / 3
El vurma şeytan şerdir	Tehlikeli oyunlardan oynama	5 / 6
Elifi elifine	Tam saat	5 / 3
Eliwe versinler başıwa çalsınlar	Muhtaç olasan	6/6-7
Evvelinden şeytan el üzer	Şeytan bile vazgeçmiş	5 / 6
Fobiyesi çıkmak	Korkudan kurtulmak	6 / 1
Gele götürür gibi	Büyük bir telaşla	6 / 5
hıxr başına ip takmak	Hayırlı bir işe engel olmak	6/6-7
İnsan insanın şeytanıdır	Arkadaş arkadaşşı yoldan çıkarır	5 / 6
Kalbini dinlendirmek	ölmek	6 / 5
Kameti azdırmak	Fazla bağırmaya başlamak	6 / 5
Kapı kapamaca	Tamamıyla	6 / 5
Kapısını yapmak	Bir işi parasından ekletmeye	6 / 5
Kırşı kırmak	Savaşıp gitmek	6 / 5
Kör düşi	karışıklık	6 / 5
Kuş dımdığın batırmadan	Kuş uyanmadan uyanmış	8 / 7
Kuş gecse kanat döker	Durumun vehatını gösterir	8 / 7

Mazi baş	Başı pek küçük	6 /4
Ördek neğmesi	Yalancılıktan vah vah diye acınır görünmek	5 / 4
Oyunlar başı	Bir olaya sebep olan kişi	6/6-7
Pis baş	Cimri	6/6-7
Şaklavadan kaz gelip	Birini küçümsememek	8 /7
Septini kaldırıp civcivleri çıkıldatmağ	Birisinin sesini çıkarmak	8 /7
Şey tanı şey sat şey al şey tanı bir pire hizmet eyle olmağınan şeytanı	İnsanlara hizmet et	5 / 6
Şeytan diyiri böyle yap veya şöyle yap	Karşındakını tehdid etmekte kullanılır	5 / 6
Şeytan toku boynuva geçsin	Bir çeşit beddua	5 / 6
Şeytana azdırmak	Şeytanı bile kandırarak kötülükte olmak	5 / 6
Şeytana gılav girbedi	Şeytanı kandırmak	5 / 6
Şeytanın yattığı yeri tanır	O kadar kurnaz ki şeytanın yerini tanır, kimsenin bilmediği şeyi bilir	5 / 6
Söz çalmak	Birinin yaptığı kötü işten yahut söylediği sözden bilgisi olduğunu sezdirmek	8 /8-9
Söz ekletmek	İkna etmek	8 /8-9
Söz haket	Dedikodu	8 /8-9
Söze gitmek	Duyduklarına inanarak ona göre çabalamak	8 /8-9
Sözün şekerden	Güzel söz söylemek	8 /8-9
Tavuk ayağı acabilmez	Becereksiz	8 /7
Xim xim ile burunsuz, birbirinden uğursuz	iki tane kötü şey	6 / 5
Yumurtayı bekleyip öğüne koymak	Hazır yiyicilik	8 /7
Yumurttasını dişine çalmak	Denemek	8 /7

3. BÖLÜM

SÖZLÜKÇE

Bu sözlükçe, dergide geçen bütün Türkmen Türkçesi kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılığını vermek ve okuyucunun Türkmençe atasözlerini daha iyi anlamasını sağlamak için hazırlanmıştır.

acci: ekşi

aceb: tuhaf

acuğ: sinirli hal

adam: erkek

agar: ılanın sokması

ağ: beyaz

ahur: hayvan ahır

akanından: hiç durmadan akan

akıbet: sonuç

alçağ: alçak

alı: alır

alıcı: müşteri

altun: altın

altuncu: kuyumcu

aman: çok kötü

annar: anlar

antdiciler: yemin ediyorlar

apar-: götürmek

aparı: ister

ar: utanmak

arınmaya: temizlenmek

arşunı: parmak ucundan omuza kadar olan ve yaklaşık 68 cm.'ye eşit olan uzunluk

ölçüsü birimi: arşın

arvad: kadın

arxa: arka

asant: kolay

astar: kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kat

aş: yemek, sulu ymek

aşar: aşmak.

at kuyruğu: çok hızlı

avuç: el avuç

axan: akan

axar: akar

axlan: tek bir yerde birleşen

axtarı: arıyor

ayağ: ayak

ayla: puslu havalarda güneş ya da ay tekerini uzaktan saran ışıklı halka

azabından: cezasından

babuzu: parmağı bir yere saplamak

bağ: çiftlik

bağlasa: bağlarsa

bağvan: bahçıvan

bakanından:

barı: meyvesi

baş: kafa

başıwa: başına

batır-: sokmak

bax-: bakmak

baxan: bakan

baxar: bakar

baya: basamak

bayğuş: baykuş

baynamasa: ötmese

baynar: öter

baynıyan: öten

begenmediğiv: beğenmediğin

bek: ağa

benzeme-: benzememek

beşer: insan

beterdi: kötüdür

bezar: sıkılmak

bezeğidir: güzelliğidir

biğ: bıyık

bilbil: bülbül

bir kereyden: bir seferde

biş: pişmiş

bit: yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek

bokul-: kaynamak

boru: nefes yolu

boyüg: büyük

börk: takke, külah

bulağ: bulak, pınar

bulamaç: karma karışık

bulantırı: bulandırır

büz-: dudak büzmek

canı çığmağ: ezilmek, acımamak

cerresi: testi, geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı

cülhe: dokumacı, genellikle evde tezgâh kurup, kumaş, kilim, cibinlik v.b

çakçağa: üğütülen buğdayın taşlar arasında bittiğini haber veren ve değirmen taşına çarparak çak çak sesi çıkartan âlet

çal-: hırsızlık etmek

çalar: sokar

çanak: göz çukuru

çapğın: alkış

çarğı: felek

çat-: birleştirmek

çat-: vermek

çayı daşıydan:

çek-: çekmek

çeken: cefa çeken kişi

çem: orman, ormanlık

çemçe: kepçe

çığar-: çıkartmak

çığar: oy

çıhardırı: çıkarıyor

çıkçığa: gıcirtı sesi

çıkıldat-: civcivlerin çıkardığı ses

çırağ: eskiden, ham petrol kullanılarak evleri aydınlatmak için kullanılan araç; çıra

çıxsın: çıkmak

çibin: sinek

çifte-: tekme atmak

çiğ: pişmemiş

çile: sıkıntı

çok: çok

çörek: ekmek(talefer)

çul: kıyafet

çulu: semeri

çuvaldız: dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğne

çüt: çift

dağarcuğ: deriden yapılan bir torba

dam: yukarı

darı: mısır

daş: taş

davul: davul

dayağ: destek

değme: dokunma

dellük: delik

demiri: söylemiyor

denguz: domuz

dere: uçurum

derya: deniz

dırnağtan: tırnağtan

dilinen: dilinden

dimdik: direk

dimdik: hayvan gagası

dinkirlen-: yuvarlanmak

dişle-: ısırmak

divar: duvar

diyer: söyler

diyerken: söylerken

doğrağ: doğranmış

doğrama: teşrip yapmak için doğranmış ekmek, doğranmış ekmeğe et ve et suyu ilave edilerek elde edilen bir tür yemek

doğrıyan: doğrayan kişi

döker: töker

duldur: boşanmış kadın

duznan: tuz

dürlü: türlü

düşkün: bağımlı

düşmeğ: düşmek

düz: düzgün.

düzelmeğ: düzenlemek

egili: eğilir

el: yabancı

eliv: elin

endiri: indirir

eskiler: atalar

eşit-: duymak

eşşek: eşek

eteğim: kendi eteği

ettim: yaptım

evla: öncelik

evval: önce

eyyidi: iyidir

falcı: fala bakan kişi

fobiyesi: korkusu

gecel: kel

geli: gelir

gemirmeğ: kemirmek

gergi: ip, kayış, tel vb.ni gerginleştirme işinde kullanılan araç

germeyen: esnemeyen kişi

gevde: gövde

gevil: gönül

gıcıt-: gıcırdatmak

gidil-: gitmek

görikiri: görünüyor

hab: ilaç

haket: laf

halkasız: halkası olmayan

haram: nerem

harda: nerde

hardan: nerden

hebbe: tane

helve: helva, şeker, yağ, un veya irmekle yapılan tatlı

hesir: saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesiyle örülmüş bir bitki tabanveya tavan örtüsü

hiçe: hiç birşeye yaramayan

hordamağ: köpeğin sesine söylenir

hoxtu: güzel

husnu ve gün: güzellik ve güven

hüsnü gün:

ılan: yılan

içinde: içinde

ıgıd: yiğit

ıhtac: muhtaç

ıhtiyar: yaşlı

ıl: yıl

ıncana: ar. acane. eskiden, çamaşır yıkamada kullanılan pişmiş topraktan yapılmış yayvan ve büyük leğen

ırağ: uzak

ısit-: ateşlenmek

istife: ayrılmak, istifa etmek

işi düşer: birinin sana iş yaptırmak teklifi

iştahsız: yemek yeme isteği olmayan

it hurur: köpek havlar

itmez: kaybolmaz

kab: tabak

kabir: mezar

kaburğa sümüğü: eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes

kaç-: koşmak

kağ-: kalkmak

kameti: yüksek sesle konuşmak

kap-: götürmek

kar: duymayan kimse

karbil: kalbur, tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek

karbilde: isim taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb. nden oluşan

karı: kazanç

karış: parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık

kav-: kovmak

kavurğa: kavun tohumu saçda kumda

kaya: büyük ve sert taş kütlesi

kazan: tencere

kefil ol:

kelle: kafa

kerem: allah

kervan: uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı

keseller: keserler

kesik: keşilmiş

keskün: acılı

kıl: saç teli

kılav: iğrenmek, pislik

kırar: yarar

kırış: bahçe ve tarlalarda ürün toplandıktan sonra kalan sebze gövdeleri

kısrığ: dişi at

kimin: gibi

kissesi: kesesi

kissesi: torbası

kissinnen: ikisinden

konar: konmak

konşu: komşu

korbağa: kurba

korxaxan: korkak

kotur: uyuz

koxla-: koklamak

koxuptu: bozulmuş

koz: ceviz

körliğ: gözü göremeyen kişi

kubba: içli köfte

kulvehad: kulhuvallah

kupar-: koparmak

kurtul-: kurtarmak

kus-: çıkarmak

küllüğ: çöplük, pislik

laklak: leylek, kışın tropikal afrika'da yaşayan, siyah telekli, uzun gagalı, uzun bacaklı, büyük, beyaz, göçmen kuş

lâl: dilsiz, dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş

maşa: mangalda ateşi düzeltmeye yarayan araç; tandır ekmek çıkarmak için kullanılan demir araç

mavlam: mevlam, allahım

mazi: yuvarlak

meni: beni

merd: yiğit, mert

miğ: çivi

miraz: dilek

miskin: zavallı, becereksiz, sesi çıkmayan kimse

molla: camı hocası

mollasız: hocasız

muamala: pazarlık

mülk: sahip

müşkile: sorun

namert: korkak, alçak, mert olmayan

nanca: ne kadar

nardıvan: merdiven

naxırcılık: çobanlık

neğme: müzik

nekbet: uğursuz

nem: havada bulunan su buharı

nenem: annem

olu: olur

otı: otur

oxı-: okumak

ögen: öven

öğünde: önünde

öğünü: önünü

öz günü: kendi günü

özüm: kendim

palan: eşeklere vurulan yumuşak enli bir çeşit eyer

pambuğ: pamuk

pay: hak

pekle: taze bakla

peştamal: bornoz, banyodan çıkarken kurulanmak için kullanılan önden açık, havludan yapılmış giyecek

pire: din adamı

pisik: kedi

pisti: kirlidi

poh: bok

put perestti: puta taban

put: ibadet için kullanılan taş yapılmış

pük: çuruk

qarısını: eşini

rand vurmağ: tahılı harman yerine getirip orağa benzeyen ve çengel adı verilen bir demir araçla başak kısımları içeriye, sapları ise dışarıya olmak üzere dizmek işlemine verilen ad

sab: ip

sağ-: memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtma

sağ: düzgün

sağlı: sağ taraf

sahad: şahid

sahad: şahid

sakla-: gizlemek

satıl: kova

sebbeh: sabah

sekkel: sakal

seleş-: konuşmak

seleş: konuş

septi: sepeti

serçe: kuş türü

silkele-: silkelemek

sokar: akrep sokması

sög-: sövmek

sögme: sövme

söğüt: sulak yerlerde yetişen yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç

söğütte: sulak yerlerde yetişen bir bitki

sümük: kemik

süpürri: süpürmek

sürü: evcil hayvanlar topluluğu

şah: büyük

şah: iran hükümdarı

şahat: şahid

şaklava: halk tarafından seyahet için kullanılan bölge ismi (kuzey ırak'ta)

şaşar: şaşırmak

şenbe: cumartesi

şıvan: şiven. çığlık yas, kadınlar tarafından ayakta bir halka oluşturarak icra edilen yerli matem töreni

şireli: şerbetli

şirin dil: tatlı dil

taktak: leyleğin kuşunun çıkardığı ses lak lak

tamah: açgözlülük

tap-: bulmak

tarağ: tarak

tarağ: tarak

tavus: tavus kuşu

tellisi: teli olan

tenbel: çalışmayan

terazi: eşyaları tartmak için kullanılan demir

tihne: kötü söz

tikansız: dikensiz

toh: tok

tohun: karnı tok

tokluk: doymak

toku: çapı beş cm. kadar olan demir halkalara verilen ad

topası: tövbesi

tox: doymuş

toxun: doymuş insanın

tök-: dökmek

tökiri: döküyor

tuğyan: akarsuyun taşması, kabarması

turş: ekşi

tük: tüy

tüklü tavuğ: havalı biri

uşağ: çocuk

utmağ: yutmak

utup: yuttu

ümid: umut

üryan: çıplak

üskek: yüksek

üz: yüz

vah vah: acı çekmek

var-: evlenmek

vaxıt: vakit

vaxıtsız: vakıtsız

vayvaylı: belalı

vur-: dövmek

weren: yıkılmış

xan: türk hükümdarlarına özgü bir san: sultan selim han gibi, doğu ülkelerinde yerli

beyler ve kırım girayları için kullanılan san, konaklama yeri

xanadan: herkes tarafından tanılan aileden

xançer: ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü

xaxın: insanların

xerxizliğ: çalmak

xetir: hatır

xim xim: burnu ile konuşan insan

xir: iyilik

yaban: garip

yağdırı: yağıyor

yağış: yağmur

yaman: yaramaz

yamandı: kötüdür

yarpız: yarpuz, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki

yaş: ıslak

yaxun: yakın

yel: rüzgâr

yer: yemek yer

yetik: sadık

yetim: öksüz

yıhlı: yıkılır

yıhlımasa: yıkılmasa

yıhmadığı: yıkılmadığı

yımırta: yumurta

yoldaş: arkadaş

yox: yok

yoxtı: yoktu

yüngül: hafif

zehmet: zor, güçlük

zehmetini: zorluğunu

zilleti: alçalmak

zivan: tarlalarda biten ve hububat tanelerine zarar veren bir bitki

ziyan et-: boş yere harcamak

ziyemesin: titremek

zubun: türkmen milli kıyafeti

SONUÇ

Atasözü ve deyimler, sözlü kültür geleneği içinde doğup gelişen ürünlerdir. Türkiye ile Irak Türkleri arasında da asırlar boyunca paylaşılmış ortak bir kültür ve tarih vardır. Bu tarih ve kültür sayesinde iki Türk topluluğu arasında ortak ve ortak olmayan birtakım özelliklerin bulunduğunu tespit ettik. Başta kültürel benzerlik ve farklılıklar olmak üzere özellikle de atasözleri ve deyimler, bu ortaklık ve farklılıkları en iyi şekilde belirler. Nitekim atasözleri ve deyimler her milletin kültürünü ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu tez çalışması sonucunda da her iki kültür arasında ortak atasözü ve deyimlerin olduğu saptanmıştır. Kardeşlik dergisinin çalışmamızda kullanılmasının ilk sebebi, daha önce bu dergideki atasözleri ve deyimler üzerine bağımsız bir çalışma yapılmamış olması, ikinci sebebi ise söz konusu yıllarda bu denli zengin atasözü ve deyimlerin Kardeşlik dergisi dışında herhangi bir kaynakta geçmemesidir. Çalışmamızda Kardeşlik dergisinin 192 sayısı taranmıştır. Söz konusu taramalar, 1961-1976 yılları arasında çıkmış olan Kardeşlik dergileridir. Bu tarama sonucunda toplam 991 atasözü ve deyim tespit edilmiştir. Dergiler taranırken içinde bulunan bütün atasözü ve deyimlerin, Osmanlı Türkçesinden Latin alfabesine çeviri yazımı yapılmış ve bu atasözleri ile deyimler Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Tezin ana malzemesi Kardeşlik dergisidir. Bunun yanında çalışmamızda Kuzey Irak'ın Kerkük şehrinde bulunan kütüphanelerdeki kitaplardan da yararlanılmıştır. Ancak bununla yetinmeyip Türkiye'de yaşayan Türkmen edebiyatçı ve araştırmacılarla da görüşmeler yapılmış ve yerel kaynaklarda bulunan bazı Türkmençe ve Telafer lehçesi atasözlerinin anlam bakımından çözümlenmesinde yaşanan zorlukların aşılmasında bu dillerin konuşuru yaşlıların yardımına da başvurulmuştur. Bu tez çalışması, Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi karşılaştırılmalı olarak yapıldığı için Türkçe atasözü ve deyimler sözlüklerinin temininde Hacettepe Kütüphanesine de başvurulmuştur. Çalışma sonunda her iki kültürün de atasözleri ve deyimler açısından oldukça zengin olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; Irak Türkmen Türkçesinde bulunan ve Türkiye Türkçesinde de karşılığı bulunan atasözü ve deyimlerden bazıları şu şekildedir:

Atasözü	Irak Türkmen Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Karşılığı bulunan	Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez	Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez
Karşılığı bulunmayan	Çıhan ay çıhışınnan bellidi	Yapılan işin sonucunun şimdiden bellidir
Deyim	Türkmen Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Karşılığı bulunan	Söz vermek	Söz vermek
Karşılığı bulunmayan	Yımirtasını dişine çalmak	denemek

Ayrıca 98 tane atasözü tekrarlanmıştır ve bu tekrarlanmalar deyimlerde görülmemiştir. Bunun yanında elde edilen bütün atasözü ve deyimler alfabetik olarak dizilmiştir². Bunlardan birinci bölümde yer alan Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan atasözlerinin sayısı 369, Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayanların sayısı ise 118'tür. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise deyimler yer almaktadır. Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan deyimler 334 tane, Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan deyimler ise 90 tanedir. Bunun yanında Telafer lehçesindeki ve dünya dillerindeki atasözleri de birinci bölüm içerisinde "Diğer Atasözleri" başlığı altında toplanmıştır. Dünya dillerindeki atasözleri 19, Telafer lehçesindeki atasözleri ise 49 tanedir. Çalışmanın son bölümünde ise Irak Türkmen Türkçesi kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını veren bir sözlükçe hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın büyük bir bölümünü, Irak Türkmen Türkçesine ait daha önceki kaynaklarda yer almayan ancak bu tez çalışmasının veritabanını oluşturan Kardeşlik dergisinde yer alan atasözü ve deyimler oluşturmaktadır. Bu atasözü ve deyimler yalnızca kardeşlik dergisinde rastlanmaktadır ve bazıları şunlardır:

-Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez

Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez

-Aç at bol olmaz, aç ayıt ol olmaz

Aç at yol almaz, aç it av almaz

² Bazı sayıların çift olarak çıkarılmasının sebebi (Örneğin 1. ve 2. sayılar, tek dergide 1-2. Sayı olarak çıkartılmıştır), dergiye olan maddi desteğin az olmasındadır.

-Adam adama yük değil can gevdeye mülk değil

Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil

-Adam adamdı olmasada pulu eşek şekdı olsada çulu

Adam adamdır, olmasa da pulu, hayvan hayvandır, atlastan olsa da çulu

-Ağız yer üz utanı

Ağız yer, yüz utanır

-Çok söz var kılıçtan keskindir

Dil kılıçtan keskindir

-Demir ıslanmaz, deli uslanmaz

Demir ıslanmaz, deli uslanmaz

-Zehirden şifa beklenmez

Zehirden şifa puştan vefa olmaz

KAYNAKÇA

- Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü. (N.d.). Retrieved May 2, 2017, from https://www.turkedebiyati.org/Atasozu/atasozleri_A.html
- Akpınar, M. (2010). *Deyim ve Atasözlerinin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksan, D. (1982). *Dilbilim seçkisi: günümüz dilbilimiyle ilgili yazılardan şeviriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Aksan, D. (1990). *Türkçenin Gücü*. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Aksoy, Ö. A. (1969). *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1997). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (2004). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: inkılâp kitabevi.
- Albayatı, Z. S. (2010). *Türkmen ve Musul Halk Atasözleri*, Kerkük: Kerkük Kültür Bakanlığı.
- Albayatı Z. J. & Albayati E. (2015). “Irak Türkmenleri Irak’ın Üçüncü Etnik Bileşeni”, *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi*, Cilt IV, Sayı 1, s.6-28, Londra: Research Turkey (<http://researchturkey.org/?p=7873&lang=tr>).
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Asım, A. Ö. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp kitabevi.
- Atasözler ve deyimler sözlüğü. (N.d.). Retrieved August 27, 2017, from http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri
- Atasözleri Sözlüğü- Atasözleri ve Anlamları. (N.d.). Retrieved February 09, 2017, from <http://www.atasozleri.gen.tr/atasozleri-sozlugu/>
- Atasözleri ve Anlamları Açıklamalı Atasözü Deyimler Sözlüğü. (N.d.). Retrieved Oct. & nov., 2017, from <http://www.atasozlerianlamlari.com/>
- Barın, E. (2004). Türk Soylulara Türkiye Türkçesinin Öğretiminde Deyimler ve Atasözlerinin Önemi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22-26, Ankara.
- Başkanlığı, M. K. (1997). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II*. İstanbul: MEB Yay, 3.
- Bayatlı, N. (2017). *Telafer Türkmen Ağzı (metin, inceleme, sözlük)*, Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.

- Benderoğlu, A. (1988). *Atasözlerimiz*, 1, 2 cilt. Kültür ve Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü yayınları, Bağdat.
- Benderoğlu, A. (1995). *Irak Türkmen folkloru*, Kültür ve Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü yayınları, Bağdat.
- Benekçi, Ş. (2005). *Deyimler sözlüğü*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Beyatlı, H. K. (1979). *Halk Şiirinde Irak Türkmen Ağzı*, Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Beyatlı, H. K. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beyatlı, H. K. *Irak Türkmen Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 664, Ankara, 1996.
- Çetin, A. (2002). *Irak Türkmenleri Tarihi*. Abdullatif Benderoğlu'nun Târihu't-Turkmân fi'l-Irak, adlı eserinden tercümedir, S.144-148: Bağdat.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı: Ankara.
- Dakuklu, M. H. (1989). *Eski Sözler Bahçesi*, Kültür ve Tanıtım Bakanlığı: Bağdat.
- Dilçin, D. (1945). *Edebiyatımızda Atasözleri*, Klişelik ve Matbaacılık: İstanbul.
- Duru, H. (2009). *Deyimlerin ve Atasözlerin yabancılara öğretilmesinde yöntem ve Teknikler*, yüksek lisans tezi, Faith Üniversitesi: İstanbul.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara
- Gökçimen, A. (2005). *Türkmen Atasözlerinde At. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(28).
- Gönen, S. (2006). "Manzum Atasözü Kavramı Üzerine Değerlendirmeler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 249-258, Konya.
- Hıdır, Ç. (1979). *Irak Türkmen Ağzları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul.
- <http://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/>
- <http://www.sozce.com/>
- Hürmüzlü, E. (2005). *El- Turkman ve-l Vatan El- Irakı*, Beyrut: El- Dar El- Arabiye lil-Mevsuat.3. baskı.
- Hürmüzlü, E. (2005). *Hakikat El- vucud El- Turkmani Fi-l Irak*, Beyrut, El- Dar El- Arabiye lil- Mevsuat, 2. Baskı.
- Hürmüzlü, H. (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, Kerkük Vakfı Yayınları: İstanbul.

- Hürmüzlü, H. (2012). "Bir Türkmen Gazetecinin Hatıraları", *Kardeşlik*, S. 271-272: Şenyıldız Matbaacılık: İstanbul.
- Kayılı, A.G. (2008). *The Iraqi Turkmen*, Kerkük Vakfı: İstanbul.
- Kerkük, İ. (1998). "Türkmenlerin Atasözleri", *Kardeşlik Dergisi*, sayı: 4 (Mayıs 1998) Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin Yayınları,
- Kerküklu, M. S. (2007). *Turkmen of Iraq*. Boyut Tanitim Matabaacilik San.
- Kutlu, O. (n.d.). Atasözleri Sözlüğü. Retrieved March 23, 2017, from <https://atasozleri.cokbilgi.com/>
- Küçük, M. (2004). "Kerkük Türkçesi Sözlüğü", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*: Ankara.
- Küzeci, Ş. (2006). *Kerkük Şairleri*, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği: Ankara.
- Oy, A. (1972). Tarih boyunca Türk atasözleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, C. (2014). *Fransız Milli Kütüphanesinde bulunan "Sefernâme"(Turc-127) el yazmasının minyatürleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özezen, M. Y. (2001). *Türkçe deyimler üzerine birkaç söz*. Türk Dili.
- Pala, İ. (2002). *Atasözleri sözlüğü*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık: İstanbul.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*, Ankara.
- Paşayev, G. (2010). *Irak Türkmen Folkloru*. Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm: Ankara.
- Püsküllüoğlu, A., & Kuru, R. (1998). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Meram Yayıncılık.
- Saatçi, Ö. (2016). Irak Türkmenlerin atasözleri ve deyimleri üzerine yazılanlar. *Türkmeneli edebiyat ve sanat dergisi*, Kerkük vakfı: İstanbul.
- Saatçi, Ö. (2011). "Habib Hürmüzlü ile Kardeşlik'ten Kardeşlik'a", *Kardeşlik*, S.21, s. 21-51, Kerkük vakfı: İstanbul.
- Saatçi, Ö. (2016). *Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası*.
- Saatçi, S. (1996). *Tarihi gelişim içinde Irak'ta Türk varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma Geliştirme Vakfı: İstanbul.
- Sağlam, M. Y. (2001). Atasözleri ve Deyimlerde imgelem, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1).
- Saraçbaşı, M. E., & Minnetoğlu, İ. (2002). *Örnekli ve açıklamalı Türk atasözleri sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat.
- Sarıca, S. (2004). *Atasözleri ve özdeyişler*, Fil yayınevi: İstanbul.

- Seyidov, N. (2010). *Türkmen Atasözlerinin Araştırılma ve Yayınlanma Tarihi: Bibliyografik Bir Bakış*. Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri: İzmir.
- Sümer, F. (1998). İzzettin Kerkük, "Türkmenlerin Atasözleri", Kardeşlik Dergisi, sayı: 4 (Mayıs 1998) Irak Türkleri
- Şahbaz, H. (1979). *Kerkük Ağzı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi: İstanbul.
- Terzibaşı, A. (1962). *Kerkük Eskiler Sözü*, Türkmen Kardeşlik Ocağı: Bağdat.
- Terzibaşı, A. (1967). *Kerkük Şairleri*, C. II. Cumhuriyet Basımevi: Kerkük.
- Terzibaşı, A. (1980). *Kerkük havaları*, ÖtükenYayınevi: İstanbul.
- Terzibaşı, A. (2005). *Kerkük Matbuat tarihi: Hicri 1296-1405, Miladi 1879-1985*, Kerkük Vakfı: İstanbul.
- Terzibaşı, A. (2011). *Kerkük Ağzında Türkmençe Sözlük*. Kerkük: Andelus Basımevi: Kerkük.
- Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük Ağzında Türkmençe sözlük*, C II. Andelos basımevi: kerkük.
- Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük Şairleri*. Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Terzibaşı, A. (2015). *Kerkük Ağzında Türkmençe sözlük*, C III. Andelos Basımevi: kerkük.
- Tülbentçi, F. F. (Ed.). (1963). *Türk atasözleri ve deyimleri*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri: İstanbul.
- Tülek, Ahmet (2004), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Akçağ yayınevi: Ankara.
- Türkmenoğlu, Ş. (2006). *Kalıtımız*, Gamgin Basımevi: Kerkük.
- Ü kuşçu, H Kuşçu (1989). *Atasözleri ve deyimler*, Altın Kitaplar Yayıncılık: İstanbul.
- Vasfî, İ. S. (2001). *Irak Türkleri'nde Deyimler ve Atasözleri*, Kerkük Vakfı: İstanbul.
- Yakuboğlu, E. (1976). *Irak Türkleri*, Boğaziçi Basım ve Yayınevi: İstanbul.
- Yakuboğlu, E. (1976). *Irak Türkleri*, Boğaziçi Basım ve Yayınevi: İstanbul.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık: İstanbul.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık: İstanbul.
- Zabıt, Ş, S. (1962). *Kerkük'te içtimai hayat*, Zaman Basımevi: Bağdat.

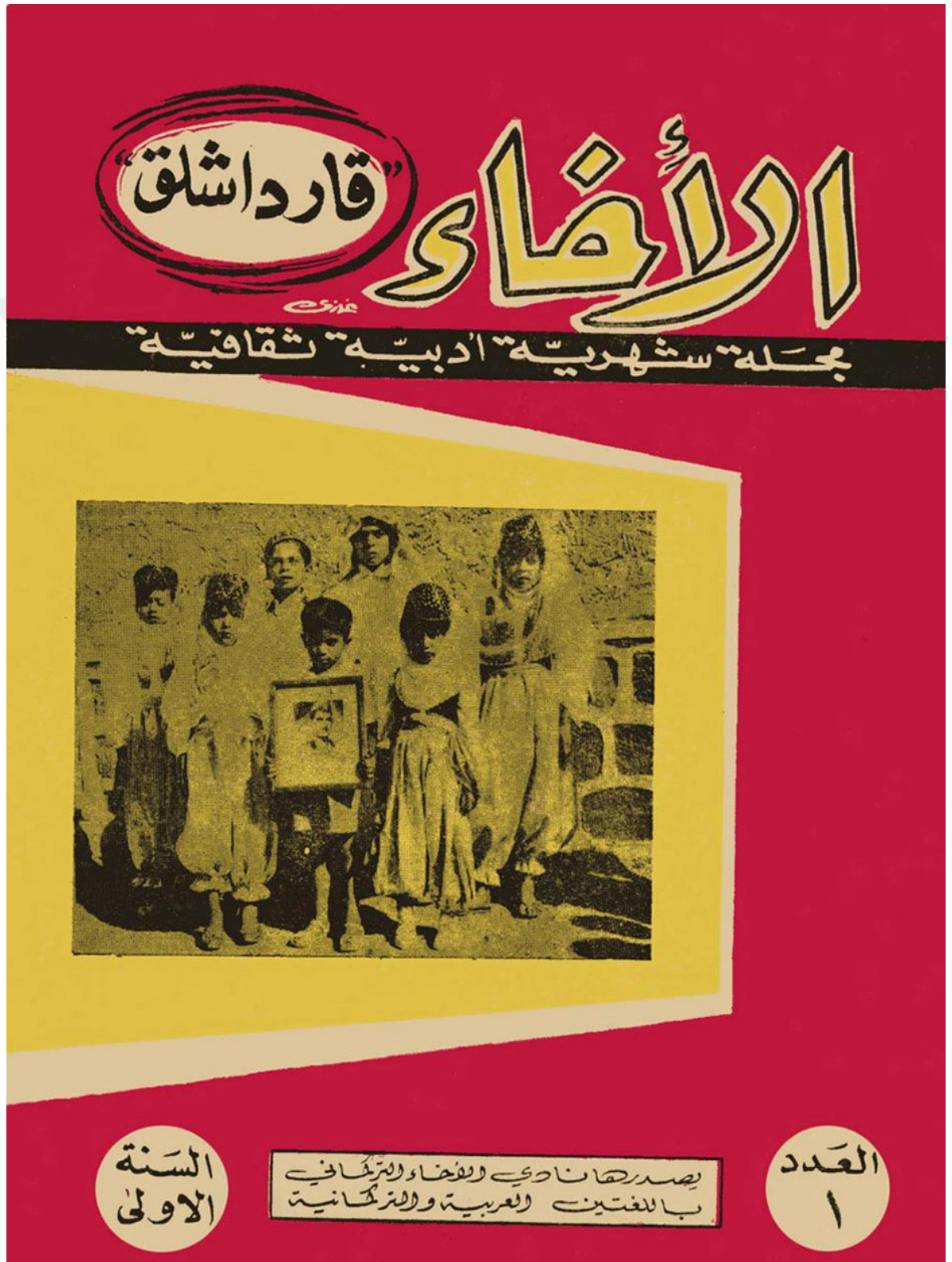
Zabıt, Ş.S. (1961). *Irak Türkmenleri Ağzında Atasözleri*, Dar Elbasrı Basımevi: Bağdat.

Zabıt, Ş. S. (1985). *Mucez Tarih El- Turkman*, 1. cilt, Dar Elbasra Basımevi: Bağdat.

EKLER

EK 1: KARDEŞLİK DERGİSİNİN KAPAK SAYFASI

EK 2: KARDEŞLİK DERGİSİNDEKİ ATASÖZLERİ İÇİN SAYFA ÖRNEĞİ

فولکلور آراشدیرمالری

کوک اتالر سوزی

آج آبی اویناماز
چم چقالسز اولماز
کوبک بیرام سوموگیده ن طوخ اولماز
قارغا بسلهدم گوزم چخارتی
طاوونک گوزی هه گوللکته دی
گیچینک قوتوری بولاغ باشنان صو
ایچر •
دیویه دیدیلر بوینو اگریدی دیدی
هرام دوزدی

دونگوزدان قورخان داری اکمز
قورتک طوباسی قوینی گورونجه دی
بسبکده قاورغا یرمش
چقال وار باش قویاردی قوردن آدی
یماندی

کوک خویاتلر نمن

دیشده گور
خیالده گور دیشده گور
دوشه نک دوستی اولماز
اینمازساو دوشته گور
*

اویان یری
سحردن اویان یری
یوز ییل سیل گلسه دولماز
بر گون غم اویان یری
*

آیدین اوسسین

آی چیخسین آیدین اوسسین
گوزی یاره دوشه نک
کوزلری آیدین اوسسین
*

آیدین اولماز
آی چیخسه آیدین اولماز
بردم یاری گورمه سه
گوزلرم آیدین اولماز
*

کوک هوالری

« توتونچی عزت » بسته سی
باغچه یه باخ یاره باخ
کولکه صالمش ناره باخ
اوزک دالدار گیچر
بو بید اصل یاره باخ

گوزم توتونچی عزت
باغچه ییم یارم سه نه
هیوایام نارم سه نه
گوزه لیم سن غم یمه
اولینجه یارام سه نه

گوزم توتونچی عزت
باغچه و باغچه یه قارش
آتمه هیوانه داشی
انشا الله قاوشیرخ
دوسته دوشمانه قارش

گوزم توتونچی عزت

باغچه ده یار شیریندی
هیواده نار شیریندی
یدی عشرت بیر اولسا
هپستان یار شیریندی
گوزم توتونچی عزت

تاپماجالر (بولماجالر)

آزان اؤخور نماز قلماز
ارواد آلی نکاح قیمز •

*

نه به دگمز بابابه دگر
خاله یه دگمز عمجه یه دگر
دگره دگمز دگمه دگر
والله دگمز باللهه دگر

*

گیدر گیدر یرنده
آلتون کمر بیلنده
گیجه گوندوز یول گیدر
گنه دوروب یرنده

تاپماجالرک حلی :

- (۱) خوروز • (۲) دیش (۳) دوداع
(۴) داگرمان •

EK 3: TEZ ORIJINALLIK BELGESİ

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORIJİNALLİK RAPORU	
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 17/07/2018	
Tez Başlığı : <u>KARDEŞLİK DERGİSİ (1961-1976) BAĞLAMINDA</u> <u>İRAK TÜRK MEN TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ</u>	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam <u>108</u> ... sayfalık kısmına ilişkin, <u>17/07/2018</u> tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % <u>5</u> 'tür.	
Uygulanan filtrelemeler: 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
 17/07/2018 Tarih ve İmza	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Adı Soyadı: <u>Ayver Abbas Kareem</u> Öğrenci No: <u>116122292</u> Anabilim Dalı: <u>Türk Dili ve Edebiyatı</u> Programı: <u>Türk Dili</u>	
DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR. (Unvan, Ad Soyad, İmza) Prof. Dr. Nergiz BAYRAKTAR ERTEN	

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT

TOTURKISHLANGUAGEANDLITERATURE

Date: 17/07/2018

Thesis Title: IDIOMS AND PROVERBS OF IRAQI TURK MEN IN THE CONTEXT OF KARDESLIK DERGISI (MAGAZINE) (1961-1974)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 17/07/2018 for the total of 108 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1.3... %.

Filtering options applied:

1. ☐ Approval and Declaration sections excluded
2. ☐ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

A. Kareem

I respectfully submit this for approval.

17 / 07 / 2018

Date and Signature

Name Surname: Ayver Abbas Kareem
Student No: 114122292
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Language

ADVISOR APPROVAL

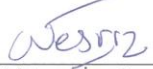
APPROVED.

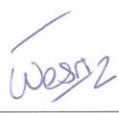
Wexiz

(Title, Name Surname, Signature)

Prof.-Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN

EK 4: ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 17/07/2018	
Tez Başlığı: KARDEŞLİK DERGİSİ (1961-1971) BAĞLAMINDA İRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
 17/07/2018 Tarih ve İmza	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Adı Soyadı: Ayver Abbas Karacem Öğrenci No: 0114122292 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Türk Dili Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora	
DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI	
 (Unvan, Ad Soyad, İmza) Prof. Dr. Mesin BAYRAKTAR ERTAN Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr	

 HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS												
<table style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center;"> HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TOTURISH LANGDAGE AND LITERATUR..... DEPARTMENT </td> <td style="text-align: right;"> Date: <u>17/07/2018</u> </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> Thesis Title: <u>IDIOMS AND PROVERBS OF IRAQI TURK MENTURKISH</u> <u>IN THE CONTEXT OF KARDES LİK DERGİSİ (MAGAZINE) (1961-1974)</u> </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> My thesis work related to the title above: 1. Does not perform experimentation on animals or people. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development). </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true. </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> I respectfully submit this for approval. <u>17/07/2018</u> Date and Signature </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> Name Surname: <u>Ayver Abbas Kareem</u> Student No: <u>14122292</u> Department: <u>Turkish Language and Literature</u> Program: <u>Turkish Language</u> Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D. </td> </tr> </table>	HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TOTURISH LANGDAGE AND LITERATUR..... DEPARTMENT	Date: <u>17/07/2018</u>	Thesis Title: <u>IDIOMS AND PROVERBS OF IRAQI TURK MENTURKISH</u> <u>IN THE CONTEXT OF KARDES LİK DERGİSİ (MAGAZINE) (1961-1974)</u>		My thesis work related to the title above: 1. Does not perform experimentation on animals or people. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).		I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true. 		I respectfully submit this for approval. <u>17/07/2018</u> Date and Signature		Name Surname: <u>Ayver Abbas Kareem</u> Student No: <u>14122292</u> Department: <u>Turkish Language and Literature</u> Program: <u>Turkish Language</u> Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.	
HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TOTURISH LANGDAGE AND LITERATUR..... DEPARTMENT	Date: <u>17/07/2018</u>											
Thesis Title: <u>IDIOMS AND PROVERBS OF IRAQI TURK MENTURKISH</u> <u>IN THE CONTEXT OF KARDES LİK DERGİSİ (MAGAZINE) (1961-1974)</u>												
My thesis work related to the title above: 1. Does not perform experimentation on animals or people. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).												
I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true. 												
I respectfully submit this for approval. <u>17/07/2018</u> Date and Signature												
Name Surname: <u>Ayver Abbas Kareem</u> Student No: <u>14122292</u> Department: <u>Turkish Language and Literature</u> Program: <u>Turkish Language</u> Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.												
<u>ADVISER COMMENTS AND APPROVAL</u> _____ (Title, Name Surname, Signature) <u>Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN</u>												